voluntatem; rursum quæretur: quare procedens per intellectum procedit naturaliter, ut natus, & Filius, qui vero procedit per voluntatem, etsi illi eadem natura communicetur, non procedat ut natus, & Filius? Nunquam quiescet interrogans nisi cum D. Thoma inferius dicatur, hoc ideo esse, quia procedens per intellectum procedit formaliter ut similis in natura; procedens vero per voluntatem, esto similis sit in natura, non tamen hoc habet ex vi suæ processionis.

VII. Alii excogitarunt, processionem Verbi esse generationem, non autem Spiritus Sancti; quia illud ex vi processionis accipit naturam fœcundam ad producendam aliam Personam, iste non.

VIII. Sed certe non video, quid conferat ad rationem Filii esse fœcundum ad producendum alterum: dummodo enim procedat homo in similitudinem naturæ, hunc ego vocabo Filium, etsi infœcundus sit ad alium producendum. Quare si Filius, ut Græci volunt, non produceret Spiritum Sanctum, adhuc esset Filius. Et si a Patre auferretur vis spirativa, adhuc esset Pater; ergo adhuc esset Filius absque tali virtute spirativa, quia Pater esse non potest sine Filio. Et ratio horum est: quia vis spirativa alterius disparate se habet ad rationem Patris, & ad rationem Filii.

IX. Putarunt alii, Verbum procedere ut Filium, non vero Spiritum Sanctum; quia illud procedit per modum imaginis, iste non.

X. Sed insufficienter. Tum quia ratio imaginis fundatur in ratione Filii: ideo enim est imago, quia Filius, & quia accepit naturam similem Patri. Tum quia adhuc quærendum superest, quare Verbum procedat ut imago, non autem Spiritus Sanctus; cum uterque accipiat eamdem naturam a Patre. Alia ergo ratio quærenda est.

§. II.

Ratio D. Thomæ.

XI. DIco. Congruentior est modus, quo D. Thom. hac *q.* 27. *art.* 2. explicat, Verbum esse Filium, dicendo: Ideo Verbum esse Filium, ejusque processionem esse veram generationem; quia procedit per intellectum, qui ex proprio conceptu assimilativus est: & si sit suum esse, assimilativus est in natura, seu in esse naturali. Probo; quia hæc frequentius utuntur Patres: Scriptura enim pro eodem sumit Filium in Deo, ac Verbum. Et Augustinus lib. 8. de Trinitate cap. 2. *Eo* (inquit) *Filius, quo Verbum, & eo Verbum, quo Filius*; & sæpe Filium comparat notitiæ, quam intra nos formamus, ut supra diximus: sed Verbum eo est Verbum, & notitia, quia procedit per intellectum, ut similitudo formæ, quæ est intelligendi principium, ergo hac eadem ratione est Filius. Basilius quoque homil. in cap. 1. Joannis: *Cur* (inquit) *Verbum dicitur? ut ostendatur ex mente processisse*. Nazianzenus orat. 36. *Verbum porro* (dicitur) *quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem*. Athanasius autem *de Decretis Nicænæ Synodi* arguens Arianos, qui Verbum Dei fatebantur, Filium vero Dei negabant, sic ait: *si semel concedant, Deum Verba proferre, illum Patrem esse, omnino ignorare non possunt... Verbum Dei quidem Verbum esse nolunt infitiari, sed illud esse Dei Filium non consentiunt; quod profecto ex veritatis ignorantia, & divinarum Scripturarum insciitia provenit. Nam si vere Deus Pater est Verbi: cur qui gignitur Filius non sit?... sive enim Filium dixeris, id quod ex ipso natum oritur significasti, sive Verbum esse cogitaveris, rursus id, quod ex illo nascitur, & ab eodem nequit separari cogitasti.*

XII. Proponitur ergo, & exponitur ratio D. Thomæ sic. Ab eo habet processio Verbi, quod sit generatio, ex quo habet, quod sit origo &c. min. prob. Et quidem, quod ex eo, quod sit ab intellectu sit origo viventis a vivente, non crediderim posse negari; quod vero processio sit in similitudinem naturæ formaliter, & ex natura talis processionis, & non solum concomitanter & identice, sic explico. Intellectus, dum intelligit, & intelligendo producit Verbum, intendit illud assimilare, seu ut sit similitudo formæ, quæ illi est principium *quo* intelligendi; quia omne agens intendit assimilare terminum in principio quo agit: sed forma, qua divinus intellectus fœcunditur ad intelligendum, & ut in Patre est, etiam ad producendum Verbum, est divina natura, quæ illi stat pro specie, & forma; ergo dum producit Verbum, intendit producere illud simile in natura. Rursus. Quia Pater producit Verbum non ex indigentia, seu ut in Verbo intelligat, non producit Verbum, ut præcise in eo intelligat, seu ut sibi repræsentet naturam divinam: sed quia producit Verbum ex abundantia, & quia seipsum, & naturam suam abundantissime intelligit, producit Verbum non præcise, ut naturam divinam repræsentet, sed ut in divina natura substantialiter, & naturaliter sit, & subsistat, sicut ipse; ideoque ut simile sibi in natura, nedum in esse repræsentativo, sed naturali.

XIII. Sic explicata ratione D. Thomæ evanescunt objectiones, quæ contra illam fieri solent, & præcipue, quod ex processione per intellectum solum sequatur, quod terminus procedat ut similis in esse intentionali, seu ut repræsentet; non ut sit Deus.

XIV. Nam respondetur, quod licet id verum sit de intellectu producente Verbum ex indigentia, nec valente exprimere in eo similitudinem perfectam, & substantialem sui, quia intelligere, & intelligi non est suum esse: non tamen de intellectu perfectissimo, cujus intelligere, & intelligi, est suum esse, producente Verbum ex abundantia, & exprimente perfectissimam similitudinem sui. Hic enim debet producere similitudinem, quæ non solum repræsentet Deum, sed etiam quæ Deus substantialiter sit, & quæ sit partus ejus, nedum intentionalis sed naturalis. Hic clauditur tota energia rationis D. Thomæ, & omnia ei contraria dissipantur. Quod sequenti dubio magis apparebit.

D U B I U M V.

Cur processio Spiritus Sancti generatio non sit?

§. I.

Ratio D. Thomæ ut congruentior eligitur.

SPiritum Sanctum non procedere per generationem, & ut natum, seu genitum, fides docet; cujus esto ex supradictis reddi non possit ratio evidens, congruentiam tamen dat S. Thomas, cum quo

I. Dico. Spiritus Sancti processio non est generatio, nec Spiritus Sanctus procedit ut genitus, & Filius; quia procedit per actum voluntatis, qui per se, & ex conditione sua assimilativus in natura non est. Ita Divus Thomas hac *qu.* 27. *art.* 4. Probatur. Ideo Spiritus Sanctus non est Filius, neque genitus, quia ex vi processionis non evadit similis in natura divina: sed ideo ex vi processionis non evadit similis in natura divina, quia procedit per voluntatem, quæ ex sui conditione non est assimilativa in natura; ergo &c. Min. prob. Modus operandi voluntatis non est per assimilationem, sed per inclinationem; neque ejus proprium est producere similitudinem, sed impulsum, & inclinationem amantis in amatum: ergo terminus, qui procedit per voluntatem formaliter, & ex vi characteristica suæ processionis non evadit similis in natura, sed inclinatio, & impulsus. Quare concludit D. Thomas citatus: *& ideo quod procedit in divinis per modum amoris non procedit ut genitum, vel ut Filius, sed magis procedit, ut Spiritus. Quo nomine quadam vitalis motio & impulsio designatur, pro ut aliquis ex amore dicitur moveri, vel impelli ad aliquid faciendum.*

II. Et hoc bene considerandum est: actus enim voluntatis ex sua natura non tendit ad reddendum objectum simile ipsi volenti, sicut intellectus, qui sic in actu per hoc quod res intellecta sit in ipso secundum suam similitudinem: sed potius, cum voluntas amans exeat quasi extra se, & excurrat ad objectum, quod amat, ipsa suo amore fit similis ei, & quadam ratione in ipsum transformatur, juxta tritum axioma: *Anima magis est, ubi amat, quam ubi animat.* Hinc fit, ut qui aliquem amat, omnes illius affectiones induat; nec sui similitudinem alteri communicare, sed potius alterius similitudinem in se exprimere studeat. Quamobrem recte Augustinus: talem (inquit) esse animam, qualis est illius amor: cælestem quidem, si cælestia desiderat, terrestrem vero, si fluxæ, ac labentis naturæ rebus studio & affectu inhæreat.

§. II.

Solvuntur contraria.

III. PRimo argues. Spiritui Sancto ex vi suæ processionis communicatur natura divina; ergo procedit in similitudinem naturæ. Ant. prob. Quidquid habet Spiritus Sanctus, habet ex vi suæ processionis: sed Spiritus Sanctus habet naturam divinam, est enim Deus; ergo &c. Major probatur. Quidquid enim Spiritus Sanctus habet, habet sibi communicatum per processionem; ergo habet ex vi processionis.

IV. Respondeo negando ant. ad prob. nego maj. Ad cujus probationem, conc. ant. nego conseq. Non enim valet: Spiritus Sanctus quidquid habet, habet per processionem: & per processionem habet naturam divinam; ergo quidquid habet, & ipsam naturam divinam habet ex vi processionis; cum fiat transitus a sensu identico ad formalem. Revera quidquid habet Spiritus Sanctus habet sibi communicatum a Patre, & Filio per processionem; cum sit tertia Persona ab utroque procedens: At omnia habet ex vi, & ex ratione characteristica suæ processionis; sed hoc modo id solum habet, ad quod ejus productio per se est ordinata. Hoc explicatur in hostia consecrata. In hac enim per consecrationem ponitur non solum Corpus, sed Sanguis, Anima Christi, & Divinitas, at non omnia hæc ex vi consecrationis formaliter ponuntur, seu non omnia sunt terminus specificativus transubstantiationis panis, sed solum Corpus Christi; quia hoc solum ex sua significatione exprimunt verba: cætera autem solum concomitanter veniunt, quia nimirum Corpori Christi conjuncta sunt. Quare si in triduo mortis Christi hostia consecrata fuisset, facta fuisset vera transubstantiatio, & tamen in solum Corpus sine Sanguine, & Anima. Nunc autem de facto ponuntur, quia de facto Corpori Christi conjuncta sunt. Si ergo in casu. Ex vi processionis Spiritus Sancti solum producitur Spiritus, seu impulsus, quia ad hunc producendum actio per quam procedit est instituta; unde sola ratio impulsus est terminus formalis amoris: sed quia iste impulsus est in Deo, & quidquid in Deo est, Deus est, habens naturam divinam: ideo Spiritui Sancto, esto ex vi processionis non communicetur natura divina, illam tamen accipit concomitanter & per processionem.

V. Sed dices. Ideo Verbum est Filius, quia ex vi suæ processionis procedit ut Deus: sed Spiritus Sanctus ex vi suæ processionis procedit ut Deus; ergo &c. Minor probatur. Spiritus Sanctus ex vi suæ processionis procedit ut subsistens: sed non procedit, nisi ut subsistens in natura divina; ergo &c.

VI. Res-

VI. Respondeo, vel concedo maj. negando minor. vel dist. maj. procedit ut Deus formaliter, & objective, conc. maj. ut Deus mere identice, & subjective, nego maj. & distincta min. nego conseq. Pater ergo, & Filius producendo Spiritum Sanctum ex vi productionis, & ex natura spirationis non intendunt formaliter, & immediate producere Deum, seu communicare naturam divinam: sed solum producere spiritum, & impulsum: unde ratio objective terminans processionem amoris est spiritus, seu impulsus. Quod autem talis spiritus, & impulsus subsistens sit, & in natura divina, non habet ex ratione formali suæ processionis, sed ex conditione subjecti; quia nimirum est spiritus, & impulsus Dei, & quidquid Dei, & in Deo est, Deus est, ac in natura divina subsistens est. Quod exemplo sensibili manifestatur. Dum artifex format anulum, quod anulus sit talis figuræ nempe rotundæ, per se habet anulus, ex quo anulus procedit ab artifice: quod vero sit aureus, vel argenteus, vel æneus, habet solum ratione subjecti, & materiæ. Sic dum Pater, & Filius producunt Spiritum Sanctum, quod Spiritus Sanctus sit impulsus, & spiritus, hoc habet, quia Spiritus, & ex vi characteristica suæ processionis: quod vero spiritus ille sit aureus auro divinitatis, hoc habet ex conditione subjecti, quia est impulsus Dei. At intellectio ex propria ratione formali producit simile; & si sit perfectissima, & suum esse producit simile in esse, seu in natura.

Quare caute distingue inter propositiones, quæ de Spiritu Sancto formari solent. Istæ enim: *Spiritus Sanctus formaliter est Deus: formaliter est Persona divina*, veræ sunt, & concedendæ. Istæ autem: *Spiritus Sanctus procedit formaliter ut Deus, formaliter ut Persona*, falsæ sunt, & negandæ: proceditur enim a modo subjectivo ad modum constitutivum, & variatur aspectatio de materiali in formalem.

VII. Sed contra dicta multa obsunt. Primo. Quia Spiritus Sanctus, ex vi suæ processionis procedit formaliter ut distinctus a ratione carentibus; ergo ut persona subsistens in natura rationali, & divina.

Secundo. Quia procedit formaliter ut oppositus Patri, & Filio; ergo ut Persona subsistens.

Tertio. Quia ex vi suæ processionis habet existentiam divinam; ergo etiam essentiam divinam.

Quarto. Ex vi suæ processionis procedit formaliter, ut Spiritus Sanctus: Sed Spiritus Sanctus formaliter est Deus; ergo procedit formaliter ut Deus.

Quinto. Omne agens intendit producere sibi simile in principio *quo* radicali: sed principium *quo* radicale processionis Spiritus Sancti est natura divina, ut supra dictum est; ergo &c.

VIII. Respondeo ad singula. Ad primum, nego anteced. Licet enim Spiritus Sanctus sit formaliter distinctus a ratione carentibus, ex vi tamen suæ processionis ab hoc præscindit; cum ex vi illius solum habeat, quod sit impulsus.

IX. Ad secundum. Vel nego consequentiam, quia ex eo, quod procedat ut formaliter oppositus Patri, & Filio, sequitur solum, quod Spiritus Sanctus procedat, ut spiritus relative utrique oppositus. Vel distinguo consequens, ut Persona relative ad Patrem, & Filium transeat, quia terminat amorem utriusque. Ut Persona quatenus modificativa divinæ naturæ, nego conseq. Quia, ut dictum est, naturam divinam Spiritus Sanctus accipit quidem, sed non immediate, & formaliter ex vi processionis.

X. Ad tertium. Vel nego ant. quia terminus actionis debet quidem existere; at non semper formaliter, & immediate ex vi actionis, sed aliquando identice, & concomitanter: sicut natura humana Christi existit quidem, & subsistit, non tamen existentia, & subsistentia ex vi generationis ei communicata; cum existat, & subsistat subsistentia, & existentia divini Verbi.

Vel dato antecedente, nego conseq. Quia existentia communicatur Spiritui Sancto, non ut terminus specialis, & specificus, sed ut conditio communis omnibus productionibus, quæ ad hoc tendunt, ut dent existentiam sub termino. Unde non sequitur, quod ex vi processionis accipiat naturam divinam, ut terminum specificum illi ex vi suæ processionis communicatum, sed tantum per processionem.

XI. Ad quartum. Conc. maj. & min. nego conf. Arguitur enim in quatuor terminis, & variatur appellatio. Nam in minori, ly *Deus* sumitur subjective solum, & in consequenti sumitur constitutive. Nam Spiritus Sanctus licet sit formaliter subjective Deus, non tamen Deus est constitutive, & ex vi suæ processionis, & impulsus.

XII. Ad quintum. Nego maj. Non enim omnis actio est assimilativa in natura, seu in principio *quo* radicali, sed solum ea, quæ a natura instituta est ad communicandam substantiam generantis: sicut non omnis actio hominis est generativa, & productiva alterius hominis, quamvis omnis ejus actio radicetur in natura. Actio autem communicativa naturæ in Deo est intellectio, non volitio, quæ solum est impulsiva.

XIII. Sed petes. Quid ergo ex vi actionis productivæ communicatur Spiritui Sancto? Dico; Formaliter Spiritui Sancto ex vi suæ processionis communicari bonitatem divinam, concomitanter vero cætera. Licet enim in esse naturæ sit prior bonitate, respective tamen ad voluntatem, bonitas est prior, & immediatior, quam natura.

XIV. Aliter solvi possunt allatæ instantiæ. Quod esto Spiritus Sanctus procedat ut Deus, & ut Persona subsistens in natura divina, non tamen dici debet genitus, aut Filius; quia non procedit actione per se assimilativa in natura. Sicut Heva processit ab Adamo, ut persona subsistens in natura humana, non tamen processit, ut nata, ut genita, ut filia; quia non fuit formata per actionem ex se assimilativam in natura. Et si homo ex suis carnibus, vel arte, vel virtute divinitus sibi concessa alium hominem formaret; homo ille sic formatus, non diceretur, nec esset filius, nec procederet, ut genitus, sed ut artefactus. Ita D. Th. 3. *contra Gentes cap.* 23.

XV. Secundo argues, & instabis. Semel dato, quod processio per intellectum in Deo sit generatio, negari non potest, quin etiam processio per voluntatem generatio sit; ergo &c. ant. prob. primo. Sicut intellectus per se tendit ad efficiendam similitudinem objecti, quod intelligitur cum principio intelligente; ita voluntas per se tendit ad efficiendam unitatem objecti amati cum principio amante: ut enim ait D. Th. hac *q.* 27. *art.* 3. secundum processionem amoris *amatum est in amante, sicut per conceptionem verbi res dicta, vel intellecta est in intelligente.*

Secundo prob. ant. Tota ratio, quare processio per voluntatem non sit generatio, est, quia terminus, per illam procedens, esto sit similis in natura, id tamen non habet ex vi processionis per voluntatem, sed solum ratione subjecti; quia nempe illa processio divina est, & terminus procedens divinus est: sed quod terminus per intellectum procedens sit similis in natura; & proinde Filius, non habet ex vi, & natura processionis per intellectum (hæc enim ex vi sua producit solum similitudinem in esse intentionali, non vero in esse naturali) sed habet ex conditione subjecti; quia nempe procedit per intellectum divinum, in quo idem est esse, & intelligere, & quia Verbum divinum est; ergo vel utraque est generatio, vel neutra.

XVI. Respondetur, negando ant. Ad primam probat. disparitas est: quia voluntas esto per se, & ex natura sua tendat ad efficiendam unitatem cum objecto amato; hæc tamen unitas, prout spectat ad lineam voluntatis ex sua ratione formali non est nisi unio moralis, & affectiva: unde quod in divinis sit unitas etiam per identitatem in eadem natura, id prorsus est extra naturam, & lineam voluntatis, sed accidit ex conditione subjecti. At intellectus per se, & ex natura sua tendit ad efficiendam summam similitudinem in forma, qua intelligit: quod si evadit similitudo imperfecta, & solum in esse intentionali, hoc procedit, quia intellectus imperfectus est, & ejus intelligere, & forma, qua intelligit non est suum esse. Quod si intellectus perfectissimus sit, & intelligat per speciem, quæ sit natura, & ipsum esse intelligentis, producet ex sua ratione formali similitudinem perfectissimam, idest, quæ non solum repræsentet naturam intelligentis, sed habeat ipsam, & in tali natura subsistens sit.

Ad secundam prob. anteced. triplicem do disparitatem. Primam ex Div. Thoma hac quæst. 27. art. 4. ad 2. *Quod similitudo aliter pertinet ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, in quantum ipsum est similitudo rei intellectæ, sicut genitum est similitudo generantis: sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amandi.* Secunda disparitas ex dictis est: quod enim terminus productus per voluntatem evadat similis ipsi volenti, omnino extraneum est voluntati; quæ non intendit producere similitudinem, sed impulsum, nec sibi assimilare amatum, sed potius ipsa amato assimilari. At intellectus ex natura sua est productivus similitudinis. Tertia disparitas est: quod voluntas per se solum tendit ad unionem affectivam: unde quod unio sit nedum affectiva, sed realis, ac identica, prorsus est extra naturam voluntatis, sed ex conditione subjecti. At quod similitudo sit summa, nimirum nedum in esse intentionali, sed in esse naturali, & reali, non extra naturam intellectus, qui si sit perfectissimus, & producat verbum non ex indigentia, & ut intelligat, sed potius ex abundantia, & quia intelligit, producit illud, non solum, ut repræsentet, sed ut sit id quod repræsentat, & consequenter, ut sit similitudo, non solum in esse repræsentativo, sed naturali.

XVII. Quæres. Si processio Spiritus Sancti non est generatio, quo nomine vocanda erit?

Respondeo. Simplici & communi *Processionis* nomine esse exprimendam. Non enim alio, quam Processionis nomine Sancti Spiritus originem exprimunt tum Scriptura, quæ *Jo.* 15. *v.* 26. dicit: *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Tum traditio, & Patres. Quare in Symbolo, quod in Concilio Constantinopolitano I. editum est, dicitur: *Et in Spiritum Sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre procedit.* Causa autem hujus est penuria terminorum; *Deum* enim (ait D. Thom. q. 27. laudata art. 4. ad 3.) *nominare non possumus, nisi ex creaturis, ut dictum est supra* (q. 12. art. 1.) *Et quia in creaturis communicatio naturæ non est, nisi per generationem, processio in divinis non habet proprium, vel speciale nomen, nisi generationis. Unde processio, qua non est generatio, remansit sine speciali nomine; sed potest nominari Spiratio, quia est processio Spiritus.*

QUÆSTIO III.

De Divinis Relationibus.

RElatio ex Logicis est habitudo, seu ordo unius ad alterum quia per relationem non constituitur res, ut sit ad se, sed ut sit ad alterum. Duplex est autem: alia realis, alia rationis. Realis est ordo, qui reperitur inter duos ante quamcumque mentis considerationem. Rationis vero est, quæ per solam considerationem mentis inducitur. De relatione reali hic sermo erit.

Dubium I.

An in Deo sint Relationes reales, & quæ?

§. I.

Relationes reales in Deo statuuntur.

I. DIco. Dantur in Deo relationes reales. Est de Fide contra Sabellium. Et quidem si Trinitas Personarum, quæ realis sit, in Deo statuenda est (ut supra) necessario admittendæ in Deo sunt relationes reales. Ut enim ait D. Thomas 1. p. q. 18. art. 1. in arg. sed contra: *Pater non dicitur nisi a paternitate, & Filius a filiatione* (quæ relationes sunt) *si igitur paternitas, & filiatio non sunt in Deo realiter, sequitur, quod Deus non sit realiter Pater, aut Filius, sed secundum rationem intelligentiæ tantum: quod est hæresis Sabelliana.*

II. Hanc veritatem probat D. Thomas in corp. art. hac ratione. *Cum aliquid procedit a principio ejusdem naturæ, necesse est, quod ambo, scilicet procedens, & id, a quo procedit, in eodem ordine conveniant, & sic oportet, quod habeant reales respectus ad invicem: sed processiones in divinis sunt in identitate naturæ, ut ostensum est; ergo necesse est, quod relationes, quæ secundum processiones divinas accipiuntur, sint relationes reales.*

III. Confirmatur. Dari debet in Deo id, quod necessarium est, una Persona realiter sit principium, & altera ab eo principio realiter procedat, & oriatur, una generet, & sit Pater, altera sit genita, & sit Filius, duæ spirent, & tertia sit spirata: sed hæc intelligi non possunt absque realibus relationibus inter generantem, & genitum, inter spirantem, & spiratum; ergo &c.

Urgetur hoc. Dari debet realiter in Deo id, quod Personæ Patris, & Filii realiter inter se distinguantur: sed id aliud esse non potest, quam relatio: in natura enim &cæteris prædicatis absolutis singulæ Personæ conveniunt, & realiter idem sunt; ergo &c.

IV. Hinc in Concilio Toletano XI. anno 675. in confessione fidei dicitur: *In relativis vero Personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Sanctus Spiritus ad utrosque refertur; qui cum relative tres personæ dicuntur, una tamen natura per substantiam creditur ... Quod enim Pater est, non ad se, sed ad Filium est: & quod Filius est, non ad se, sed ad Patrem est: similiter & Spiritus Sanctus non ad se, sed ad Patrem, & Filium relative refertur, in eo quod Spiritus Patris, & Filii prædicatur.* Et in Conc. Florentino Joannes de Monte Nigro nostri Ordinis, & Provinciæ Lombardiæ Provincialis, qui Latinorum partes contra Græcos propugnabat an. 1438. sess. 18. sic discutebat: *Est secundum Doctores eam Græcos, quam Latinos sola relatio, qua multiplicat Personas in divinis productionibus, qua vocatur originis: ad quam duo tantum spectant a quo alius, & qui ab alio.* Ex quibus potest confici hoc argumentum. Id, quo Personæ referuntur ad invicem, id, quod inter Personas constituitur numerus, id, quod Personas realiter multiplicat in divinis, realiter debet poni in Deo: atqui ex laudatis Conciliis id præstant relationes in Deo; ergo &c.

§. II.

Solvuntur contraria.

V. PRimo arguitur. Relatio non facit extrema distincta, sed illa jam distincta supponit, ut patet in creatis; ergo distinctio Personarum in divinis non est petenda a relationibus; ergo ex hoc capite non sunt ponendæ in Deo relationes.

Respondetur, antecedens verum esse in relationibus creatis, quæ cum sint accidentia non faciunt suum subjectum, sed supponunt; non autem in relationibus divinis, quæ, cum sint substantia, non accidens, non supponunt suum subjectum, sed illud faciunt, & constituunt, & per se ipsas illud distinguunt. Quomodo autem hoc contingat, diximus *q. praced. dub. 2. §. 5.* ex D. Thom. *q. 10. de potentia art. 3.*

VI. Secundo arguitur. Relatio est ordo unius ad aliud: sed inter divinas Personas non est ordo; ergo &c. Minor probatur primo; Quia quidquid in Deo est, Deus est, sed ejusdem ad se non est ordo realis; ergo &c.

Secundo: Ordo, vel dicit, vel supponit dependentiam unius ab alio: unde ordo Filii ad Patrem supponit in Filio dependentiam a Patre.

Tertio; Sicut una Persona divina procedit ab alia, ita creaturæ procedunt a Deo; sed in Deo non datur ordo realis ad creaturas procedentes; ergo neque Persona, a qua alia procedit, dicit ordinem ad Personam procedentem.

Quarto; Ordo datur inter aliud, & aliud: sed ut loquitur Concil. Lateranense IV. cap. 2. *Licet alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen aliud: sed id, quod est Pater, est Filius, & Spiritus Sanctus omnino*; ergo &c.

VII. Respondetur, neg. min. Ad primam prob. dico, quod ejusdem ad se, in eo, in quo est idem certe ordo esse non potest; bene tamen esse potest in eo, in quo non est idem, propter originem unius ab alio: & sic est inter divinas Personas, quæ licet in natura idem sint, invicem tamen distinguuntur. Neque identitas, quam habent relationes cum divina essentia tollit, quin possint invicem realiter opponi: etenim, ut docet D. Th. q. 8. de potentia art. 2. ad 3. *Licet relatio non addat supra essentiam aliquam rem, sed solum rationem; tamen relatio est aliqua res, sicut etiam bonitas est aliqua res in Deo, licet non differat ab essentia nisi ratione, & similiter est de sapientia. Et ideo sicut ea, quæ pertinent ad beneficentem, vel sapientiam realiter Deo conveniunt, ut intelligere, & alia hujusmodi: ita etiam id, quod est proprium realis relationis, scilicet opponi, & distingui realiter, in divinis invenitur.*

VIII. Sed dices. Cum identitate divinæ naturæ non stant in Deo alia genera oppositionum, ergo neque oppositio relativa.

Respondeo cum Div. Thom. quæst. 8. de pot. artic. 1. ad 13. *Quod in aliis oppositionibus semper alterum est ut imperfectum, vel non ens, vel ut habens aliquid de non ente. Negatio enim est non ens, & privatio est quædam negatio, & duorum contrariorum alterum semper habet aliquid privationis. Unde alia oppositiones in Deo esse non possunt, sicut oppositio relationis, quæ ex neutra parte importat imperfectionem.*

IX. Ad secundum dico, quod ordo formaliter non dicit dependentiam unius ab altero, sed puram connexionem unius cum altero; & licet ordo fundatus in ratione causæ supponat dependentiam, non tamen ordo, qui fundatur in pura ratione principii, ut superius dictum est.

X. Ad tertium dico, quod ordo datur inter res ejusdem generis, & naturæ, & cum Deus non comprehendatur sub ordine creato, immo sit extra, vel potius supra ordinem totius entis creati, ideo in Deo non datur realis ordo ad creaturas ab ipso procedentes: bene tamen creaturæ procedentes, quæ sub ordine divino continentur, sicut effectus dicunt ordinem ad Deum. Sed divinæ processiones & Personæ per eas procedentes sunt in eodem ordine, immo in eadem natura; & ideo fundant relationem realem in utroque extremo, scilicet in principio processionis, & in termino procedente. Responsio est D Thom. *1. p. q. 28. art. 1. ad 3.* Aliam responsionem dat S. Doct. *q. 8. de potentia art. 1. ad 3.* quam Studiosum adire poterit.

XI. Ad quartum respondeo, nego maj. Potest enim dari ordo inter alium, & alium. Pro quo noto cum D. Thoma 1. part. quæst. 31. artic. 2. ad 4. Hanc esse differentiam inter *aliud* neutrum, & *alium* masculinum: *quod neutrum genus est informe, masculinum autem est formatum, & distinctum, & similiter fœmininum. Et ideo convenienter per neutrum genus significatur essentia communis, per masculinum autem, & fœmininum aliquod suppositum determinatum in communi natura. Unde etiam in rebus humanis, si quæratur: Quis iste? Respondetur, Socrates, quod nomen est suppositi. Si autem quæratur: Quid est iste? Respondetur, animal rationale, & mortale. Et ideo quia in divinis distinctio est secundum personas, non autem secundum essentiam, dicimus, quod Pater est alius a Filio, sed non aliud. Et e converso dicimus, quod sunt unum, sed non unus.*

XII. Tertio argues. Relationes non possunt dici de aliquo, nisi, aut secundum substantiam, aut secundum accidens: ac neutro modo possunt dici de Deo; ergo &c. Min. prob. Nam si dicantur secundum substantiam, cum relatio efficiat distinctionem, efficeret distinctionem in substantia, sive in essentia, & sic non esset una essentia in divinis Personis. Si vero dicantur secundum accidens; ergo jam in Deo erunt accidentia; ergo Deus non erit omnino simplex, & immutabilis.

XIII. Hoc erat argumentum Arianorum apud D. Aug. *lib. 5. de Trin. cap. 3.* ajebant enim: *Quidquid de Deo dicitur, vel intelligitur, non secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur. Quapropter ingenitum esse Patri secundum substantiam est, & genitum esse Filio secundum substantiam est. Diversum autem ingenitum esse, & genitum esse; diversa est ergo substantia Patris, & Filii.*

Hoc argumentum S. D. retorquet in illos hoc modo: *Si quidquid de Deo dicitur, secundum substantiam dicitur; ergo quod dictum est*: ego, & Pater unum sumus, *secundum substantiam dictum est: una est igitur substantia Patris, & Filii. Aut si hoc non secundum substantiam dictum est; dicitur ergo aliquid de Deo non secundum substantiam; Et ideo jam non cogimur secundum substantiam intelligere ingenitum, & genitum.*

Aliter quoque retorquet sic: *Item dictum est de Filio*: non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. *Quærimus secundum quid æqualis? Si enim non secundum substantiam dicitur æqualis, admittunt, ut dicatur aliquid de Deo, non secundum substantiam: admittant ergo non secundum substantiam dici ingenitum, & genitum. Quod si propterea non admittunt, quia omnia do Deo secundum substantiam dici volunt; secundum substantiam Filius æqualis est Patri.* Ita acutissime S. Augustinus.

XIV. Respondetur ergo cum eodem S. Doct. negando maj. Licet enim id, quod de aliquo dicitur in ordine ad se, dicatur, vel secundum substantiam, vel secundum accidens; id tamen, quod de aliquo dicitur in ordine ad alium, non dicitur formaliter, nec secundum substantiam, nec secundum accidens, sed secundum esse relativum, quod ex sua ratione præcindit a substantia, & accidente. *Si quod dicitur Pater* (inquit S. Doct. cap. 5.) *ad seipsum diceretur, non ad Filium, & quod dicitur Filius ad seipsum diceretur, non ad Patrem, secundum substantiam diceretur, & ille Pater, & ille Filius: sed quia & Pater non dicitur Pater nisi ex eo quod est ei Filius, & Filius non dicitur, nisi ex eo quod habet Patrem, non secundum substantiam hæc dicuntur, quia non quisque eorum ad seipsum, sed ad invicem, atque ad alterutrum ista dicuntur: neque secundum accidens, quia & quod dicitur Pater, & quod dicitur Filius æternum atque incommutabile est eis. Quamobrem quamvis diversum sit Patrem esse, & Filium esse, non est tamen diversa substantia: quia hæc non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relativum, quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile.*

§. III.

Numerus Relationum Divinarum.

XV. DIco. Relationes in Deo sunt quatuor, Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, & Processio, seu Spiratio passiva. Ita S. Thomas *hac 1. p. q. 28. art. 4.* cujus ratione probatur sic. Ex dictis, duæ in divinis sunt processiones reales ad intra; ergo quatuor sunt reales relationes: Consequentia probatur. Cuilibet processioni duplex tantum relatio opposita correspondere debet, nimirum processioni per intellectum, quæ est generatio, relatio principii producentis, quæ est paternitas, cui in termino procedente respondet filiatio, tamquam relatio opposita paternitati; processioni vero per voluntatem relatio principii spirantis, quæ dicitur spiratio activa, cui in termino procedente correspondet spiratio passiva.

XVI. Dices primo. Si quatuor sunt relationes in Deo, jam in eo dabitur non Trinitas, sed quaternitas, quod expressè damnat Concilium Later. IV. cap. 2. dicens: in Deo *Trinitas est solummodo, non quaternitas.*

Resp. negando assumptum. Spiratio enim activa, seu relatio producentis Spiritum Sanctum non distinguitur realiter a paternitate, & filiatione: nec constituit Personam distinctam a Patre, & Filio; ac proinde nec quartam Personam, nec quartam rem in Deo ponit.

XVII. Dices secundo. Æqualitas, & similitudo sunt relationes quædam, & sunt in Deo ab æterno; ergo plures sunt in Deo relationes, quam quatuor.

Respondeo ex D. Thom. *q. 28. art. 4.* citato *ad 3. & q. 52. art. 1. ad 4.* quod æqualitas, & similitudo non sunt relationes reales, sed rationis tantum. Nam æqualitas, vel est in essentia, vel in relationibus, seu Personis. Essentia est una & eadem: nihil autem potest esse sibi ipsi æquale, & ad seipsum realiter referri; Vel est in relationibus, seu Personis; & sic æqualitas non est relatio ab aliis relationibus distincta: nam una relatio seipsa, non alia relatione refertur ad aliam, alias daretur processus in infinitum. Quare concludit D. Th. citataq. 4. art. 1. ad 4. *Æqualitas, & similitudo in divinis Personis non est aliqua realis relatio distincta a relationibus personalibus: sed in suo intellectu includit & relationes distinguentes Personas, & essentia unitatem.*

Dubium II.

An Relationes Divinæ distinguantur ab Essentia.

§. I.

Aliqua præmittuntur.

I. HAnc quæstionem tract. Divus Thomas, tum hac 1. *part. quæst. 28. art. 2.* tum *quæst. 8. de potentia art. 2.* tum *4. contra Gent. cap. 14.* tum alibi passim. Et nos quoque *quæst. 4. de divin. attributis dub. 1.* fuse prosequuti sumus: ubi quamvis de attributis directe loquuti simus, multa tamen de relationibus, de quibus relata ad essentiam eadem ratio est, adjecimus. Illuc ergo Lectorem revocamus.

II. Ibi duos errores extremos recensuimus: unum Gilberto Porretano tributum, qui posuit, relationes divinas realiter ab essentia distingui. Quare D. Thom. q. 28. art. 2. citato: *Circa hoc* (inquit) *dicitur Gilbertus Porretanus erraſſe, sed errorem suum postea in Remensi Concilio revocasse. Dixit enim, quod relationes divinæ sunt assistentes, sive exterinsecus affixæ.* Alterum Eunomii nullam nec mentalem distinctionem inter essentiam, & relationes agnoscentis.

III. Gilberto proximus fuit Durandus, qui inter essentiam, & relationes posuit distinctionem quidem realem, non tamen tamquam inter duas res, sed tamquam inter rem, & modum rei. Nominales vero quamvis dicere non ausim ad Eunomii errorem accedere, dicunt, nullam inter essentiam, & relationes dari distinctionem ex parte rei significatæ, sed solum ex parte nostri intellectus, eamdem omnino rem diversis conceptibus cognoscentis, & diversis nominibus exprimentis. Hos superius loco citato §. 5. retulimus, & rejecimus.

IV. Scotus inter essentiam, & relationes ponit suam distinctionem formalem ex natura rei, realem quidem, quia ante omnem cogitationem intellectus; non tamen entitativam, quia non inter duas res, sed inter duas formalitates. De hac egimus citato loco §. 6. & 7. Thomistæ vero, & alii quamplures inter essentiam, & relationes nullam ponunt distinctionem, quæ sit actualis a parte rei, sed solum virtualis, & quæ sola cogitatione intellectus fiat actualis. De qua egimus relato loco §. 8. & 9. Ne ergo jam dicta inutiliter repetantur, ita quæstionem hanc pertractabimus, ut ad ea Studiosum identidem remittamus.

§. II.

Assertiones.

V. DIco primo. Relationes divinæ non distinguuntur ab essentia distinctione reali, tamquam illi extrinsecus affixæ. Est contra Gilbertum. Assertio hæc probata manet superius; eo quod, si essentia esset alia res a Personis seu relationibus, jam in Deo daretur non Trinitas, sed quaternitas, nimirum tres Personæ, & rursus illa res, quæ esset essentia; contra statutum a Concilio Lateranensi IV. cap. 2. *Credimus, & confitemur cum Petro* (Lombardo) *quod una quædam summa res est, quæ veraciter est Pater & Filius, & Spiritus Sanctus, tres simul Personæ, ac singulatim qualibet earum: & ideo in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia quilibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina.*

Nec valet dicere, Concilium reprobare quaternitatem Personarum, non quaternitatem rerum.

VI. Nam de ea quaternitate agit Concilium, quam Abbas Joachim contendebat sequi ex hac Petri Lombardi propositione: *quædam summa res est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, & illa non est generans, neque genita, nec procedens*: sed quaternitas, quam Joachimus contendebat sequi ex illa propositione, non erat quaternitas Personarum, sed quaternitas resultans ex tribus Personis, & summa illa re, quam Lombardus asseruerat, nec esse generantem, nec genitam, nec procedentem, quæ res nil aliud erat, quam essentia divina; ergo &c.

Deinde Concilium dicit: *ideo in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia qualibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia &c.* ergo hoc ideo asserit, quia quælibet trium Personarum realiter est, & non realiter distinguitur ab illa re, quæ est essentia; ergo negat quaternitatem ex tribus Personis, & re ab illis distincta.

VII. Prob. secundo. Relationes, quas Gilbertus ponebat realiter distinctas ab essentia, vel erant Deo intrinsece unitæ, vel solum extrinsecus affixæ, & assistentes: si primum; ergo Persona divina erit quid realiter compositum ex relatione, & essentia, quia compositio est distinctorum unio; Si secundum, ut videtur sensisse Gilbertus; quæro: relationes illæ sic affixæ, & Deo assistentes, sunt ne quid increatum, an creatum? Si primum; ergo sunt realiter Deus; ergo idem realiter cum Deo, & ejus essentia; increatum enim, & Deus convertuntur. Si secundum; ergo persona divina est aliquid constans ex increato, nimirum divina essentia, & creato, nempe relatione, quod adversus Porretanum damnavit Remensis Synodus dicens: *Credimus nullas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, sive unitates dicantur, adesse Deo, quæ sint ab æterno, & non sint Deus.*

VIII. Dico secundo. Relationes divinæ non distinguuntur a divina essentia distinctione reali modali. Est contra Durandum, adversus quem redeunt omnia argumenta superius facta contra Gilbertum. Durandus enim ponit quidem distinctionem solum modalem, sed revera realem; ita ut relationes sint modi realiter afficientes naturam divinam, & hæc sit res, quæ talibus modis afficitur. Unde sic arguo. Vel illi modi relativi, qui realiter non sunt natura divina, sed illam afficiunt, sunt quid increatum, vel creatum: si primum, erunt Deus, & sic realiter natura divina. Si secundum; ergo Persona divina erit aliquid realiter compositum ex essentia increata, & modo creato. Rursus: jam ponenda erit in Deo realis quaternitas, nempe tres modi, seu relationes, & essentia velut quædam res ab illis realiter distincta.

Præterea. Si natura divina in aliquo sensu reali esset distincta a relationibus, non posset cum veritate affirmari relatio de Deitate, & e contra: sicut quia Petrus realiter modaliter distinguitur a sua sessione, non potest cum veritate affirmari, quod Petrus sit sua sessio, & quod sessio Petri sit Petrus. Et ratio est; quia affirmatio fundatur in identitate subjecti cum prædicato; atqui secundum Concilia Remense, & Lateranense IV. Vere de Patre affirmatur Deitas, dicitur enim, nedum Pater est Deus, sed Pater est Deitas, Pater est sua essentia: de Deo affirmatur Trinitas, dicendo Deus est Trinitas, Trinitas est Deus; ergo relationes non sunt realiter modaliter ab essentia distinctæ. Quapropter Concilium Lateranense laudatum cap. 2. *Licet igitur* (inquit) *alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen aliud, sed id, quod est Pater est Filius, & Spiritus Sanctus, idem omnino.*

IX. Sed dices. Si essentia divina est prorsus idem realiter cum Persona, & vicissim prædicari possunt, sequitur; quod, sicut vere dicitur quod Pater generat, Filius gignitur; ita quod essentia, seu Deitas generat, essentia, seu Deitas gignitur, valet enim iste discursus. Pater est essentia: Pater generat; ergo essentia generat; sed hic fuit error Abbatis Joachim damnatus in Concil. Lateranensi IV. capit. 2. citato; ergo &c.

Respondeo Cum D. Thom. 1. part. quæst. 39. art. 5. negando maj. Nam *ad veritatem locutionum non solum oportet considerare res significatas, sed etiam modum significandi. Licet autem secundum rem sit idem Deus* (vel Pater & Filius) *quod Deitas, non tamen est idem modus significandi utrobique. Nam hoc nomen, Deus* (& Pater seu Filius) *quia significat divinam essentiam ut in habente, ex modo suæ significationis naturaliter habet, quod possit supponere pro persona. Et sic ea, quæ sunt propria Personarum possunt prædicari de hoc nomine Deus* (& Pater, aut Filius) *ut dicitur quod Deus est genitus vel generans. . . . Sed hoc nomen essentiam non habet ex modo suæ significationis, quod supponat pro persona, quia significat essentiam ut formam abstractam. Et ideo ea, quæ sunt propria Personarum, quibus ad invicem distinguuntur, non possunt essentiæ attribui: significaretur enim quod esset distinctio in essentia divina, sicut est distinctio in suppositis.*

X. Dico tertio. Inter divinas relationes, & essentiam locum non habet distinctio realis formalis Scoti. Probatur omnibus rationibus, quibus relato loco §. 6. probavimus, eam locum non habere inter divinam essentiam, & attributa, ubi etiam id probavimus de Personis. Quibus nihil hic addendum existimamus.

XI. Dico quarto. Essentia divina, & relationes non distinguuntur sola ratione ratiocinante. Est contra Nominales; quæ assertio manet probata rationibus superius adductis §. 5. quo Lectorem remitto. Quibus hoc unum addo. Nam si

alia distinctio non admittitur, quam ex parte intellectus distinguentis absque ullo ex parte rei significatæ fundamento, ægre explicari potest, quomodo Pater naturam divinam communicet Filio, ei non communicata paternitate; & quod *omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo dedit, præter esse Patrem*, ut loquitur Concilium Florentinum in decreto Unionis; & qua ratione Verbum, quod essentialiter est sapientia, non sit eo Verbum, quo sapientia, quia Verbum relative, sapientia vero essentialiter, ut docet Augustinus *lib. 7. de Trin. cap. 2.*

XII. Dico quinto. Relationes divinæ distinguuntur ab essentia ante opus intellectus distinctione solum virtuali; & per intellectum sola distinctione rationis ratiocinatæ. Videantur dicta loco sæpe allato de attributis *Dub. 1. §. 8. & 9.*

§. III.

Solvuntur argumenta.

OMnia argumenta, quæ actualem distinctionem inter essentiam, & relationes ante opus intellectus probare conantur, ex communicabilitate essentiæ, & incommunicabilitate relationum, ex verificatione contradictoriorum, & similibus, videri possunt loco supra relato §. 2. ubi Studiosus omnia ea invveniet proposita, & soluta.

XIII. Primo ergo arguitur pro Gilberto, & Durando. Non minus, immo magis, distingui debent absolutum, & relativum, quam relativum, & relativum, quia relativum, & absolutum sunt diversi ordinis, seu generis: sed relativum, & relativum in divinis actu realiter distinguuntur; ergo sic distingui debet absolutum a relativo.

Confirmatur. Aug. dicit 7. de Trinit. cap. 1. *Omnis res, quæ relative dicitur, est etiam aliquid excepto relative, sicut homo dominus, & homo servus*. Si igitur relationes aliquæ sunt in Deo, oportet, esse in Deo aliquid aliud, præter relationes: sed hoc aliud non potest esse, nisi essentia; ergo essentia est aliud a relationibus.

XIV. Resp. negando maj. quia absolutum, & relativum licet sint diversi ordinis, seu generis tamen invicem non opponuntur; in divinis autem omnia sunt unum, ubi non obest relativa oppositio. At relativum & relativum in divinis sibi invicem ita opponuntur, ut unum non possit esse alterum: quare qui dicit Patrem, necessario dicit Filium ab eo distinctum; & qui dicit principium, dicit terminum procedentem ab eo distinctum.

XV. Quod si dicas. Id quod facit distinctionem in divinis Personis non est idem cum eo, quod non distinguit, nec distinguitur, sed relatio in divinis distinguit, essentia autem nec distinguit, nec distinguitur; ergo &c.

Respondet D. Thom. q. 8. de potentia art. 2. ad 8. quod *illud quod facit distinctionem, potest esse cum eo, quod nec distinguit, nec distinguitur, idem re: sed non ratione*. Hoc autem superius explicaverat *ad 2.* dicens: *Alia est ratio substantia, & relationis: & utrique respondet aliquid in re, qua Deus est. Non tamen aliqua res diversa, sed una & eadem, & hoc præcipue convenit, quod duabus rationibus respondet una res, quando natura perfecte comprehendit ipsam rem, & sic est in proposito.*

XVI. Ad confirm. præter dicta loco citato §. 7. n. 60. respondeo ex D. Thoma 1. part. q. 28. art. 2. ad 2. quod *sicut in rebus creatis, in illo, quod dicitur relative; non solum est invenire respectum ad alterum, sed etiam aliquid absolutum: ita & in Deo. Sed tamen aliter, & aliter. Nam id, quod invenitur in creatura præter id, quod continetur sub significatione nominis relativi est alia res. In Deo autem non est alia res, sed una & eadem, quæ non perfecte exprimitur relationis nomine, quasi sub significatione talis nominis comprehensa: dictum est enim supra* (q. 13.) *cum de divinis nominibus agebatur quod plus continetur in perfectione divina essentia, quam aliquo nomine significari possit. Unde non sequitur, quod in Deo præter relationem sit aliquid aliud secundum rem, sed solum considerata nominum ratione.*

XVII. Secundo arguitur. Tritum est apud veteres; ajebat Gilbertus, ex Theodoreto, quod *qui naturam, & Personam idem esse intelligit, in divisionem Arii incidit, aut in confusionem Sabellii*: & ex Hilario *non est idem natura, quod res natura*: sed relatio est res naturæ; ergo non est idem natura divina & relatio.

Confirmatur primo. Si bonitas, & sapientia, & alia absoluta, quæ sunt realiter idem cum essentia, realiter inter se distinguerentur, distinguerentur etiam secundum essentiam; ergo si relationes sunt idem cum essentia divina, vel non distinguuntur realiter inter se: vel si realiter distinguuntur, distinguuntur secundum subsistantiam, & essentiam.

Confirmatur secundo. Quidquid prædicatur de prædicato, prædicatur de subjecto: sed si relatio est ipsa essentia divina, hæc prædicatio erit vera: essentia est paternitas; & pari ratione ista: filiatio est divina essentia; ergo sequitur, quod filiatio sit paternitas.

XVIII. Resp. mentem Theodoreti, & Hilarii fuisse, non quod natura, & Persona non sint idem realiter, sed solum, quod non sint idem tam re, quam ratione, ut volebat Eunomius. Posito enim, quod essentia, & relatio sint idem tam re, quam ratione, sequitur, quod, vel non multiplicentur relationes, si non multiplicatur essentia, quæ est hæresis Sabelliana, vel si multiplicantur relationes, etiam essentia multiplicetur, quod volebat Eunomius, & Arius. Hoc tamen non sequitur, si catholice ponatur, essentiam esse quidem idem re cum relationibus, sed ratione ab illis diversam.

XIX. Sed contra instabis. Ut salvetur Trinitas Personarum contra Sabellium, & unitas essentiæ contra Arium, debet salvari, quod realiter multiplicentur Personæ, & quod realiter non multiplicetur essentia: atqui si Personæ sunt idem realiter cum essentia, hoc non posset salvari, quia idem realiter multiplicarentur; & realiter non multiplicaretur; ergo &c.

Resp. dist. min. idem adæquate sumptum multiplicaretur, & non &c. nego min. idem inadæquate conc. min. & nego conseq. Cum essentia divina adæquate sumpta æquivaleat absoluto, & relativo, potest inadæquate, ut æquivalet relativo, realiter multiplicari, & inadæquate, ut æquivalet absoluto immultiplicabili, non multiplicari. Cujus rei aliquale exemplum afferri potest. Si enim idem corpus replicaretur in pluribus locis, esset unum, & multiplex. Unum unitate substantiæ corporis, multiplex ratione præsentiæ localis. Corpus item Christi unum est, & tamen præsentiæ Sacramentales in eo multiplicantur. Cæterum hæc exempla valent, quantum possunt.

XX. Ad primam confirm. respondet D. Thomas qu. 8. de potentia art. 2. ad 4. *Quod attributa essentialia non solum significant id, quod est essentia divina, sed etiam significant per talem modum, quia significant aliquid, ut in Deo existens. Et propter hoc differentia, quæ esset inter absolutum redundaret in diversitatem essentiæ. Relationes autem divina licet significent id, quod essentia divina, non tamen per modum essentiæ, quia non per modum inexistentis, sed per modum se habentis ad aliud. Unde distinctio, quæ attenditur secundum relationes in divinis, non designat distinctionem in essentia, sed solum in hoc, quod est ad aliud se habere per modum originis*. Et licet relatio divina sit substantia divina, non tamen significatur per modum substantiæ, ut ait idem S. D. ibi *ad 5.*

XXI. Ad secundam confirm. respondet idem Sanctus Thomas ibidem ad *6. quod ratio illa tenet in prædicabilibus per se: per se autem prædicatur aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundum propriam rationem. Quod vero non secundum propriam rationem prædicatur, sed propter rei identitatem, non etiam prædicatur per se. Cum ergo dicitur: essentia divina est paternitas, non prædicatur paternitas de essentia divina propter identitatem rationis; sed propter identitatem rei, & similiter nec essentia de paternitate, ut jam dictum est; quia alia est ratio essentiæ, & relationis: & ideo in prædicto processu incidit fallacia accidentis. Licet enim in Deo nullum sit accidens, est tamen quædam similitudo accidentis, in quantum ea, quæ de se invicem prædicantur secundum accidens, & differunt ratione, sunt unum subjecto.*

XXII. Ex dictis solvi potest alia communis instantia, nimirum: quæ sunt realiter idem cum uno tertio, non possunt realiter distingui inter se: sed paternitas, & filiatio realiter distinguuntur inter se; ergo non sunt idem cum uno tertio, quod sit essentia.

Nam respondetur, majorem esse veram de iis, quæ identificantur cum uno tertio adæquate, & identitate non solum rei, sed rationis: secus vero de iis, quæ identificantur cum tertio inadæquate, & identitate sola rei, non rationis. Si enim hæc ex sua ratione sint opposita; quamvis identificentur cum tertio, possunt realiter distingui inter se, ut in relationibus contingit.

Quare aliter distingui potest major: quæ sunt realiter idem &c. si non dicant rationes relative oppositas, concedo; Si dicant &c. ut dicunt invicem Personæ, nego major.

XXIII. Tertio arguitur, & replicatur. Relatio, & essentia differunt saltem ratione in divinis: sed ubi est diversa ratio, sive definitio, est diversum esse, quia definitio est oratio indicans quid est esse; ergo aliud erit esse relationis in divinis, & aliud subsistentiæ: ergo relatio, & substantia differunt secundum esse, & ita realiter. Ita ubi opponit D. Thomas *q. 8. de pot. art. 2.* Cui

Respondet: ad 11. *dicendum, quod in divinis nullo modo est esse, nisi essentia, sicut nec intelligere, nisi intellectus. Et propter hoc, sicut in Deo est unum tantum intelligere: ita etiam unum esse. Et ideo nullo modo concedendum est, quod aliud sit esse relationis in divinis, & aliud essentia. Ratio autem non significat esse, sed esse quid, idest quid aliquid est. Unde duæ rationes unius rei non demonstrant duplex esse ejus: sed demonstrant, quod dupliciter de illa re potest dici quid est, sicut de puncto potest dici quid est, sicut principium, & ut finis; propter diversam rationem principii, & finis*. Quæ valde notanda sunt.

XXIV. Quarto argues. Ideo relationes non distinguuntur realiter ab essentia divina, quia alias facerent cum illa realem compositionem: sed hoc est falsum, nam etiam tres divinæ Personæ realiter distinguuntur inter se, & tamen nullam faciunt inter se compositionem; ergo &c.

Si respondeas, negando min. & ad ejus probat. neges conseq. Cum enim compositio oriatur, non solum ex distinctione, sed ex unione distinctorum: Et divinæ Personæ inter se non uniantur, sed potius opponantur: non mirum, si nullam inter se faciant compositionem. At relationes uniuntur cum essentia, & illam afficiunt, & tamquam modi illius; & propterea si aliquo modo realiter ab ea distinguuntur, ei unirentur per compositionem.

XXV. Contra est. Si relatio uniretur cum essentia divina, denominaret eam relatam: sed hoc est falsum; ergo &c.

Nego maj. Relatio enim denominat relatum solum subjectum, quod alteri opponitur, non autem subjectum, seu principium *quo*. Cum ergo sola Persona sit subjectum *quod* relative alteri opponitur, non vero essentia; ideo sola Persona denominatur relata, quia hæc sola dicitur generans, genita, procedens; non essentia, quæ nec est generans, nec genita, nec procedens.

XXVI. Quin-

XXVI. Quinto argues. Ea, quæ aliquomodo realiter non identificantur, aliquomodo realiter inter se distinguuntur; sed paternitas, & essentia aliquomodo realiter non identificantur; ergo &c. Min. prob. Quod non identificatur realiter, cum omni eo, quod realiter est ipsa essentia, aliquomodo realiter non identificatur cum ipsa essentia: sed paternitas non identificatur realiter cum filiatione, quæ realiter est ipsa essentia; ergo &c.

Respondeo, negando min. ad probat. dist. maj. cum omni eo &c. adæquate sumpto, conced. maj. inadæquate sumpto, & præcise secundum aliquam expressionem, seu virtualitatem, nego maj. Paternitas ergo esto realiter non identificetur cum filiatione inadæquate sumpta, & sub expresso filiationis, quo realiter opponitur paternitati, identificatur tamen cum filiatione adæquate sumpta, seu cum realitate, & cum eo, quod filiatio realiter est: quia realitas filiationis, cum sit realitas essentiæ, ideo sicut paternitas identificatur realiter cum essentia divina, ita identificatur realitas cum realitate filiationis, seu cum filiatione adæquate sumpta.

XXVII. Sexto argues pro Scoto. Essentia ex sua ratione formali non est relatio; est enim substantia, & hæc propositio: substantia non est relatio, est propositio immediata, sicut ista: substantia non est accidens, seu quantitas; ergo saltem ex sua ratione formali distinguitur a relatione. Tum quia absolutum ex sua ratione formali, seu ex sua natura non est relativum.

XXVIII. Respondeo cum Div. Thom. quæst. 8. de pot. art. 2. ad 1. *Quod nulla substantia, quæ est in genere potest esse relatio, quia est definita ad unum genus, & per consequens excluditur ab alio genere. Sed essentia Divina non est in genere substantiæ, sed est supra omne genus, comprehendens in se omnium generum perfectiones; Unde nihil prohibet, id quod est relationis in ea inveniri*. Quare ratio substantiæ, & relationis, seu absoluti, & relativi, vel potest considerari, ut contracta ad creaturam, & sic positive non sunt idem; quia constituunt, & definita sunt ad certa genera; vel potest considerari, ut contracta ad Deum, & sic positive una, & eadem realiter est: vel potest considerari, ut præscindit a creatura, & Deo, & sic nec realiter eadem est, nec realiter distincta, sed negative se habet, præscindens ab esse idem, & non esse idem. Ideoque absolutum, & relativum sicut substantia, & relatio, si ponantur in creatura non sunt realiter idem, si vero in Deo sint, realiter idem sunt. Neque relatio ex sua formali ratione dicit positive, quod sit accidens, sicut hoc dicit quantitas, sed solum, quod sit ordo unius ad aliud.

Quod explicans D. Thomas q. 8. de potentia art. 2. in corpore: *Nihil prohibet* (inquit) *aliquid esse inhærens, quod tamen non significatur, ut inhærens: sicut etiam actio non significatur, ut in agente, sed ut ab agente, & tamen constat, actionem esse in agente. Et similiter licet ad aliquid non significetur ut inhærens, tamen oportet, ut sit inhærens. Et hoc quando relatio est res aliqua. Quando vero est secundum rationem tantum, tunc non est inhærens. Et sicut in rebus creatis oportet, quod sit accidens: ita oportet, quod sit in Deo substantia, quia quidquid est in Deo, est ejus substantia. Oportet ergo relationes secundum rem esse divinam substantiam, quæ tamen non habent modum substantiæ, sed habent alium modum prædicandi ab his, quæ substantialiter prædicantur in Deo.*

XXIX. Septimo argues pro eodem. Ea, de quibus actu ante opus intellectus verificantur prædicata contradictoria, debent ante opus intellectus esse distincta: sed de essentia, & relationibus actu ante considerationem intellectus verificantur prædicata contradictoria, nimirum, quod Pater æternus communicat essentiam Filio, & ei non communicat paternitatem; ergo &c.

Huic argumento respondimus de divinorum Attributorum distinctione *q. 4. dub. 1. sæpe citatis* §. 7. *n.* 44. ubi etiam varias Scotistarum instantias proposuimus & dissolvimus: quare illuc remitto Lectorem. Nunc dico, quod ad actu verificanda prædicata alias contradictoria, non requiritur actualis distinctio, quæ formaliter sit, sed solum virtualiter, & æquivalenter, Cumque essentia divina, & relatio, esto actu realiter sint una res, sit tamen virtualiter, & equivalenter duplex, æquivalens absoluto communicabili, & relativo incommunicabili; ideo capax est, ut de ea, ut æquivalet absoluto, verificetur, quod communicetur Filio, & ut æquivalet relativo, non communicetur: quia contradictoria, esto verificari nequeant de eodem secundum idem, bene tamen possunt secundum diversa; & distinctio virtualis, quia æquivalet actuali, tollit contradictionem, quam tolleret distinctio actualis. Sic calor, etsi virtualiter solum sit in Sole, eosdem effectus producet, quos produceret calor formalis.

Nota tamen, quod cum dicitur: essentia divina realiter communicatur, paternitas vero realiter non communicatur ly *realiter* potest sumi, vel in sensu appellativo, & formali, vel in sensu materiali, & identico. Si sumatur in sensu formali, vera est hæc propositio: paternitas non communicatur; quia sit appellatio supra formale relativi. Si vero sumatur in sensu identico, falsa est: quia facit sensum, quod res, quæ est paternitas, idest essentia divina non communicetur Filio.

XXX. Sed dices. Oppositio contradictoria major est oppositione relativa: sed de uno, & eodem, etiam virtualiter distincto, nequit dici, quod sit Pater, & Filius ergo multo minus, quod communicetur, & non communicetur, quæ contradictoria sunt.

Respondetur ex D. Th. *in 1. dist. 5. q. 1. art. 1. ad 1.* dist. maj. major est, Idest universalior, & causa omnis oppositionis, conc. maj. aliter, nego maj. Oppositio ergo contradictoria dicitur major omni alia oppositione, quia est causa omnis oppositionis, & in omni oppositione includitur: ex quo sequitur oppositum ejus quod intendit arguens. Nam cum alia sint, quæ opponuntur realiter, alia vero quæ opponuntur solum per rationem, oppositio contradictoria reperiri debet non solum inter extrema realiter opposita, & distincta, sed etiam inter extrema sola ratione distincta: & sic licet essentia, & relatio sola ratione distinguantur, & opponantur, adhuc inter illas oppositio contradictoria poterit exerceri. *Oppositio* (inquit S. Thom. laudatus) *affirmationis, & negationis, cui non admiscetur aliqua convenientia, est prima, & maxima oppositio, & causa omnis oppositionis, & distinctionis; & ideo oportet, quod in qualibet alia oppositione includatur affirmatio, & negatio, sicut primum in posteriori. Unde plura requiruntur ad alias oppositiones, quam ad oppositionem contradictionis, quæ se habent ex additione ad ipsam. Unde non oportet, quod si contrarietas non invenitur, nisi in diversis realiter, quod affirmatio, & negatio inveniatur in diversis realiter, immo sufficit etiam distinctio rationis ad affirmationem, & negationem, cum qualibet distinctio, ut dictum est, includat affirmationem, & negationem: & talis distinctio, scilicet rationis, est inter essentiam, & Personam: sed oppositæ relative aliquando requirunt diversitatem, vel distinctionem realem, & talia sunt quæ divinas Personas distinguunt; aliquando autem distinctionem rationis tantum, ut cum dicitur idem eidem idem &c.*

DUBIUM III.

An relationes divinæ secundum expressum relativi dicant perfectionem propriam virtualiter distinctam a perfectione propria essentiæ divinæ.

§. I.

Resolutio Dubii.

I. SEnsus quæstionis est, an in Deo, præter perfectiones de genere absoluto, dentur perfectiones de genere relativo: ita ut, sicut sapientia, vel bonitas divina affert specialem perfectionem de propria linea supra perfectionem divinæ essentiæ; ita & paternitas addat perfectionem aliquam de genere relativo, virtualiter superadditam perfectioni ejusdem divinæ essentiæ. In hac quæstione divisos invenio Thomistas, multis negativæ parti adhærentibus. Ego libentius aliis subscribo affirmativam tuentibus.

II. Dico. Relationes divinæ afferunt specialem perfectionem de genere relativo, virtualiter distinctam a perfectione absoluta divinæ essentiæ. Hæc videtur fuisse mens Div. Thom. tum *q. 8. de pot. art. 2. ad 1.* ubi probat, in substantia divina relationes inveniri; quia *est super omne genus comprehendens in se omnium generum perfectiones*: quæ consequentia nulla foret, si relatio ex suo genere nullam diceret perfectionem; sicut male infertur, intellectum esse in Deo, quia Deus comprehendit in se omnium generum perfectiones, si intellectus ex sua ratione ullam afferret perfectionem. Idem docet *q. 9. de pot. art. 5. ad 23.* ubi ait: *ad perfectionem divinitatis pertinet, ut scilicet sit ibi a quo alius, & ipse a nullo & aliquis qui est ab alio. Non enim esset omnimoda perfectio in divinis, nisi esset ibi processio Verbi, & Amoris*; ergo relationes originis afferunt Deo suam perfectionem, qua definiente non esset omnimoda perfectio in divinis: quod si relatio nullam ex suo conceptu diceret perfectionem, propositio D. Th. esset de subjecto non supponente. Hoc idem repetit *q. 29. 1. part. art. 3.*

Cui consonant Concilia, & Patres. In quarta enim Synodo Generali dicitur: *credimus Trinitatem, & subsistentiarum perfectionem*. Cyrillus quoque lib. 2. Thesauri cap. 1. *Non potest* (inquit) *esse perfecta divinitas*, nisi *Filium habeat*. Et alii Patres communiter inculcantes, Deitatem non esse perfectam, atque plenam sine Personis, & relationibus; & Mysterium Trinitatis, quod per relationes constituitur, pertinere ad supremam Dei perfectionem, qua super omne creatum elevatur. Quod Ecclesiæ quoque consuetudine firmatur, quæ publice non solum essentiæ majestatem, sed relationum proprietates adorat.

III. Probo autem ratione a priori sic. Relatio, ut virtualiter distincta ab essentia, est quid reale positivum in Deo existens, contentum sub ente; ergo ex sua linea est perfectio. Quodcumque enim positivum ens, seu realitas, dum existit, convertitur cum bonitate, & perfectione: bonitas enim est proprietas entis participialis, seu existentis, & repugnat dari aliquid in rerum natura existens, quod non sit bonum, cum sit objectum voluntatis, quæ non potest amare nisi bonum.

IV. Respondebis, in relationibus divinis duo esse considerunda, nempe esse *in*, & esse *ad*. Esse *in*, est relatio considerata, ut afficiens subjectum, & Personam constituens. Esse *ad*, est eadem relatio, ut respicit terminum, ad quem refertur. Relatio igitur priori modo perfectionem dicit; quia sic spectata modificat, & determinat essentiam ad esse talis Personæ: & in hoc sensu loquuntur Concilia, & Patres, & procedit ratio allata. Verum posteriori modo, ut dicit purum *ad*, seu respectum terminum, nullam dicit perfectionem; quia nullum dicit esse.

V. Sed contra primo. Conceptus ille *in*, secundum quem relatio est constitutiva Personæ divinæ, est conceptus de genere relativo virtualiter distinctus a conceptu absoluto essentiæ: ergo si secundum conceptum *in*, & quatenus est constitutiva Personæ, relatio perfectionem dicit, perfectio hæc est de genere relativo. Ant. prob. Tum quia Persona divina formaliter, ut Persona ab essentia distincta, est de genere relativo. Tum quia afficere subjectum illud referendo ad alterum,

est de conceptu relationis, non minus, quam de conceptu qualitatis sit reddere subjectum quale: & in hoc erravit (teste S. Thom. 1. *p. quæst.* 28. *art.* 2.) Gilbertus Porretanus, ponens relationes extrinsecus assistentes, quod eas consideravit solum per respectum ad terminum, non vero per respectum ad subjectum.

VI. Contra secundo. Perfectio non restringitur ad lineam absoluti; ergo &c. ant. prob. a D. Thom. *q.* 7. *de pot. art.* 9. ubi probans, relationes esse inter entia realia computandas, hoc discursu procedit: *Perfectio, & bonum, quæ sunt in rebus extra animam, non solum attenditur secundum aliquid absolute inhærens rebus, sed etiam secundum ordinem unius rei ad aliam; sicut etiam in ordine partium exercitus bonum exercitus consistit, huic enim ordini comparat Philosophus ordinem universi* 11. *Metaph.* Unde 1. *p. q.* 5. *a.* 5. statuit, rationem boni consistere in modo, specie, & ordine. Et opusc. 1. contra errores Græcorum cap. 7. *non posset* (inquit) *esse Pater perfectus, nisi Filium haberet; quia nec Pater sine Filio esset, nec esset Deus perfectus, nisi haberet Verbum.* Et quidem imperceptibile videtur, aliquid actu formaliter, & ex proprio conceptu esse in Deo, quod ex proprio suo conceptu perfectionem non exprimat. Cum ergo in Deo adsit, nedum absolutum, sed & relativum, necesse est dicere, etiam relativum ex suo genere perfectionem exprimere.

VII. Colligitur etiam hoc a posteriori. Nam subsistentia Verbi divini dum terminat humanitatem Christi. eam perficit: sed eam terminat ratione relativi. Incarnatio enim facta fuit immediate in Persona secundum esse relativum; ergo ratione relativi perfectio est. Hæc consequentia probatur. Nam si Persona divina ratione Personæ, & relativi non esset perfectio, non posset humanam naturam immediate, & ratione sui perficere: sicut quia Persona divina ratione sui non est Sanctitas, ratione sui humanam naturam formaliter non sanctificat. Maj. etiam probatur. Si enim natura humana a propria subsistentia perficitur, si propria subsistentia ratione sui perfectionem exprimit, & persona creata ex D. Th. 1. *p. q.* 29. *a.* 3. significat id, quod est perfectissimum in natura; cur non perficietur a subsistentia divina? cur persona divina id, quod est perfectissimum non significabit? an deteriori modo subsistet humanitas substantia divina, quam propria? an deterior erit Persona divina, quam creata?

§. II.

Fundamenta opinionis contrariæ.

VIII. PRimo arguunt. In Deo non datur perfectio relativa; ergo &c. ant. probatur primo. Augustin. *lib.* 6. *de Trinit. cap.* 2. loquens de Filio, ait: *Filius sicut in seipso dicitur Filius, quod non cum Patre dicitur, sed ad Patrem: non sic & in se ipso magnus, sed cum Patre.* Et *lib.* 7. *cap.* 1. & 6. dicit, magnitudinem, & perfectionem in Divinis ad se dici, non relative.

Secundo. D. Th. 1. *p. q.* 42. *a.* 4. *ad* 2. ait, Magnitudo in divinis significat perfectionem naturæ, & ad essentiam pertinet.

Tertio. Perfectio pensatur per ordinem ad subjectum, cum perfectio respiciat perfectibile: sed relatio non respicit subjectum ratione sui, sed ratione termini; ergo &c.

IX. Respondeo, neg. ant. ad primam probat. ex Augustino dico, quod quotiescumque aliquod nomen indifferens est, ut significet essentiam, & relationes, supponit absolute pro essentia, quia hæc est velut excellentius significatum, & radix primordialis totius magnitudinis & perfectionis in Deo: hoc tamen non impedit, quin sicut in Deo multiplicamus relationes, & realitates, ita etiam multiplicemus perfectiones, cum addito tamen, nempe relativas.

X. Sed dices. Si multiplicarentur perfectiones in Deo, deberent absolute admitti tres boni, tres perfecti, sicut admittuntur tres Personæ, & non solum adjective, sed substantive, atqui hoc negat Augustin. *lib.* 5. *de Trinit. c.* 8. ergo &c. Maj. probatur. Quoties multiplicatur tam materiale, seu subjectum, quam forma, multiplicantqr nomina non solum adjective, sed substantive: ac in casu non solum multiplicarentur subjecta, nempe supposita habentia perfectionem, sed etiam formæ, nempe perfectiones relativæ: ergo &c.

Respondetur, neg. maj. Sicut enim esto relationes divinæ sint res, seu entia relativa, tamen absolute non concedimus dari in Deo *tres res*, seu *tria entia*, sed solum cum addito, nimirum *relativa*; quia entitas, & realitas in Deo principaliter supponit pro absoluto: ita non debemus absolute admittere in Deo tres bonitates, vel perfectiones, seu tres bonos, quia bonitas, & perfectio principaliter supponit pro bonitate absoluta essentiæ, quæ una est, sed solum cum addito, nempe tres bonitates, & perfectiones relativas, & tres bonos relative, sicut & tria entia relativa. Quapropter, sicut damnatus est Arius, quod tres absolutas asseruerit; ita damnatus est Sabellius, quod tres res, seu tria entia relativa non admiserit: *Cum enim* (inquit S. August. l. 7. de Trin. c. 4.) *conaretur humana inopia loquendo preferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu venet de Domino Deo Creatore suo, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diversitas. Rursus non esse tria quædam non poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est.*

XI. Ad secundam pariformiter dico, S. Thom. loqui de quantitate, & perfectione radicali: sic enim sola essentia est, quæ omnium divinarum perfectionum radix est; unde ex ea dicit S. Thomas, attendendam esse magnitudinem, & æqualitatem inter divinas Personas.

Ad tertiam nego maj. Alias sequeretur, quod nulla potentia, habitus, aut actus perfectionem diceret; quia per ista subjectum perficitur non ad se, sed ad aliud. Sive ut objectum, sive ut terminum. Quare dico, quod esto perfectio absoluta debeat perficere subjectum in ordine ad se ipsum; perfectio tamen relativa sufficit; ut illud perficiat in ordine ad aliud: sicut ordo, qui est inter partes exercitus perficit illas, non in ordine ad se, sed in ordine ad invicem, & ad totum exercitum.

XII. Secundo arguunt. Relationes non addunt supra essentiam novum, ac peculiare esse existentiæ; ergo neque novam, & peculiarem perfectionem, quia omnis perfectio ab actualitate existentiæ pensatur. Antecedens prob. quia, ut statim dicemus, non dantur in Deo tres existentiæ relativæ, sed unica tantum,

Huic argumento, quod contrarii adeo magnificant, concesso antecedenti, neg. consequ. quæ instatur in aliis divinis attributis. Justitia enim, misericordia &c. non multiplicant in Deo adhuc virtualiter existentias, sed unica existentia divinæ essentiæ existunt, & tamen multiplicant in Deo virtualiter perfectiones; ergo licet relationes non multiplicent in Deo existentias, poterunt multiplicare, & proprias habere perfectiones. Et ratio est: nam ad perfectionem, & bonitatem, seu ut res sit perfecta, requiritur quidem, ut existat; non tamen, ut multiplicetur perfectio, requiritur, quod multiplicetur existentia, sed etsi plures entitates unica fruantur existentia, adhuc erunt plures perfectiones. Quapropter si Verbum plures humanitates assumeret, singulæ suam perfectionem haberent, & tamen unica Verbi existentia existerent, ut Thomistæ communiter docent; quia, ut aliquid perfectionem propriam dicat, sat est, ut propriam habeat entitatem in suo essentiali esse completam.

XIII. Tertio arguunt. Si relatio paternitatis aliquam diceret perfectionem, aliqua perfectio esset in Patre, quæ non esset in Filio, & consequenter Filius non esset æqualis Patri.

Secundo. Tres Personæ simul sumptæ majoris perfectionis essent, quam una sola.

Tertio. Filius esset perfectior Spiritu S., quia Filius duas relationes haberet, filiationis, nempe, & spirationis activæ, & Spiritus S. unam tantum, scilicet spirationem passivam.

Quarto. Essentia sola non esset infinite perfecta, ei enim deessent perfectiones relativæ.

XIV. Respondetur ad hæc. Primo; quod sicut ex eo, quod realitas paternitatis sit in Patre, & non in Filio, non sequitur, quod Filius sit inæqualis Patri, quod tres Personæ simul sumptæ sint majoris entitatis, quam una sola, quod Filius habens duas relationes, sit quid majus Spiritu Sancto habente unam solam; & quod essentia sola non sit infinite perfecta, etsi ei desit entitas relativa: ita dicendum, etsi relatio nedum entitas sit, sed etiam perfectio relativa. Non enim requritur, quod quæcumque divina realitas, & perfectio sit in quacumque Persona formaliter, sed sat est, ut sit in ea æquivalenter. Ita autem contingit (inquit D. Thom. 1. p. q. 42. a. 4. ad 2.) *eadem enim dignitas, quæ in Patre est paternitas, in Filio est filiatio. Vere ergo dicitur, quidquid dignitatis habet Pater, habet Filius; nec sequitur: paternitatem habet Pater, ergo paternitatem habet Filius: mutatur enim quid in ad aliquid. Eadem enim est essentia, & dignitas Patris & Filii: sed in Patre est secundum relationem dantis, in Filio secundum relationem accipientis.* Ubi D. Th. statuit unam dignitatem in omnibus Personis, in qua sunt æquales, nempe dignitatem essentiæ divinæ, aliam dignitatem Patris ut dantis, & dignitatem Filii ut accipientis, quæ sunt dignitates relativæ; nec sequitur, quod si hæc est in una Persona, sit formaliter in alia, quia mutatur *quid* in ad *aliquid*. Hinc

XV. Secundo. Aliter respondeo, dist. ant. aliqua perfectio absoluta, neg. ant. relativa, quæ non sit in Filio, subdistinguo, expresse conc. ant. per circumlocutionem neg. ant. Cum enim in Filio sit eadem essentia, quæ est in Patre, & hic contineat paternitatem, sequitur, quod tota perfectio paternitatis sit etiam in Filio, quamvis sub hoc nomine eam non exprimat, sed illi opponatur; sicut hæc ratione realitas paternitatis in Filio est. Et sic solvuntur cæteræ instantiæ. Cum enim infinita perfectio omnium relationum simul, sive singularum in speciali, non exigat, ut invicem sese exprimant; sed quod una sit in alia ratione essentiæ divinæ, quæ omnes includit, & in omnibus includitur; sequitur, in omnibus esse æqualem, immo eamdem perfectionem, quamvis alio, & alio modo significatam; sicut in omnibus attributis absolutis eadem perfectio est, quamvis aliter in uno expressa, aliter in alio. Unde D. Aug. lib. 6. de Trinit. c. 8. *Tantus est* (inquit) *solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus S.* Et S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum c. 1. ait: *Per hanc unitatem naturalem totus Pater in Filio, & Spiritu Sancto est; & totus Filius in Patre, & Spiritu S. est; totusque Spiritus S. in Patre & in Filio est, nullus horum extra quemlibet ipsorum est.*

XVI. Dices. Relationes, vel sunt perfectiones simpliciter simplices, vel non sunt, sed perfectiones solum secundum quid. Si primum; Cum perfectio simpliciter simplex sit illa, quæ est melior ipsa quam non ipsa, melius esset Filio habere paternitatem, quam non habere. Si secundum; ergo hæc relativa perfectio non erit formaliter in Deo; quia, perfectiones hujusmodi non esse in Deo nisi virtualiter, supra diximus, & proinde nec in Deo erunt formaliter relationes.

XVII. Respondeo, Relationes esse perfectiones simpliciter simplices. Ad id, quod opponitur, dico, ex hoc quod paternitas sit perfectio, melius est quidem Deitati, seu Deo illam habere, quam non habere; sic, ut Deitas non esset omnimode perfe-

de perfecta, si illam non haberet: non tamen oportet, ut talis perfectio ab omni divina Persona expresse possideatur; sed sufficit, ut habeatur implicite ratione divinæ essentiæ, quæ in omnibus Personis est, & in qua omnes relativæ perfectiones continentur.

XVIII. Quæri solet: an relationes sint de conceptu objectivo essentiæ divinæ: & viceversa essentia divina sit de conceptu objectivo relationum: sed in hac quæstione superfluum judico immorari. Unde breviter ab ea me expediens,

Dico, quod conceptus objectivus essentiæ, & relationum potest considerari, vel adæquate pro eo, quod explicat, & etiam formaliter includit: vel inadæquate, scilicet pro eo, quod exprimit, seu solum explicat. Si primo modo consideretur: dico, quod tam relationes sunt de conceptu objectivo essentiæ, quam essentia de conceptu objectivo relationum: quia essentia divina adæquate, dicit essentialiter esse unam in tribus Personis, & Deus essentialiter est unus, & Trinus; & viceversa relationes adæquate essentialiter sunt relationes divinæ: non sunt autem divinæ, nisi ratione essentiæ divinæ. Si vero secundo modo consideretur, dico, nec essentiam esse de conceptu objectivo relationum; quia relationes exprimunt *ad aliquid*, essentia vero exprimit ad se, seu absolutum: absolutum autem, ut tale, non est de conceptu objectivo relativi, ut relativum est; sicut nec relativum est de conceptu objectivo absoluti, ut absolutum est; quia mutatur *quid in ad aliquid*.

DUBIUM IV.

An cuilibet relationi conveniat propria existentia.

§. I.

Resolutio Dubii.

I. DUbium hoc ex præcedenti nascitur. Cum enim ultra perfectionem absolutam convenientem essentiæ divinæ admiserimus perfectiones relativas relationum proprias; videtur quærendum, an etiam præter existentiam absolutam, & communem, qua concipitur essentia divina existere pro priori ad relationes, admittendæ sint in Deo existentiæ relativæ, quibus relationes existant in propria linea. Scotus affirmat. Thomistæ vero cum communiori DD. negant.

II. Dico. In Deo non multiplicantur existentiæ, sed unica est existentia absoluta, qua existunt omnes perfectiones divinæ, tum absolutæ, tum relativæ. Est expressa D. Th. superius laudati *q.* 8. *de potentia art.* 2. *ad* 11. ubi ait: *In divinis nullo modo est esse, nisi essentia, sicut nec intelligere nisi intellectus. Et propter hoc, sicut in Deo est tantum unum intelligere, ita etiam unum esse. Et ideo nullo modo concedendum est, quod aliud sit esse relationis in Divinis, aliud essentiæ.*

III. Prob. ergo primo. Quia Scriptura quoties loquitur de existentia Dei, semper eam applicat essentiæ: ut cum *Exod.* 3. *v.* 14. Deus de se dicit: *ego sum, qui sum... qui est, misit me ad vos*: ubi vox *sum* ultimo loco posita, & *qui est*, significat existentiam; *sum* vero priore loco significat essentiam, & facit sensum: *ego sum, qui est*, idest, cujus essentia, seu quidditas est existere, misit me ad vos.

Secundo. Patres, ut demonstrarent, Verbum ejusdem essentiæ esse cum Patre contra Arianos, ad identitatem in existendo cum illo recurrebant. Contendebant enim Ariani, Verbum non habere Dei essentiam, quia non semper extitisset, ac tempus fuerit, quando Verbum non esset. Patres vero ostendebant, Verbum essentiam Dei habere, quia semper extitisset; ergo tam Catholici, quam hæretici conveniebant in hoc, quod existentia ratione essentiæ conveniat, & quod ubi est una essentia, ibi sit unum esse, & ubi est unum esse, ibi una sit essentia.

Tertio. Catholici, qui labente sæculo quarto Antiochiæ contendebant, tres hypostases esse in Deo ponendas, redierunt in concordiam cum iis, qui unicam admittebant; postquam audierunt, illos hypostasis nomine existentiam intellegere; simulque cum illis confessi sunt unicam in Deo existentiam, seu unicum esse reperiri. Quare D. Hieronymus epist. 14. alias 57. ad Damasum: *Una* (inquit) *est Dei, & sola natura, quæ vere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est*; infertque subinde, quod *quisquis tria esse, hoc est tres esse hypostases, idest usias, dicit, sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere*; & ab Ario parietibus separatur, perfidia copulatur. Adeo persuasum erat Hieronymo, quod multiplicato esse in Deo, quod nomine hypostasis ipse intelligebat, debeat cum Ario essentia multiplicari.

IV. Rationem pro hac assertione tradit primo S. Augustinus lib. 7. de Trinit. cap. 4. dicens: *aliud Deo est esse, aliud Patrem esse, vel Dominum esse: quod enim est, ad se dicitur, Pater autem ad Filium, & Dominus ad servientem creaturam dicitur.* Ex quibus sic conficitur ratio. Existentia seu esse, ad se dicitur, non ad aliud; ergo existentia est prædicatum absolutum; ergo non multiplicatur in Personis relativis.

V. Confirmatur ex D. Th. *q.* 8. *de potentia a.* 2. *ad* 12. ubi docet, quod esse, seu existentia relationis nunquam est relativa, seu ad terminum, sed est ad se, vel ad subjectum. Unde *cum relatio sit accidens in creaturis, esse suum est inesse. Unde esse suum non est ad aliud se habere.* Si ergo D. Th. in relatione creata admittit existentiam non relativam, quatenus relatio est ad terminum, sed quatenus est subjecto; cum relationes in divinis non sint inhærentes, ut accidentia, sed sint per se subsistentes, multo magis existentia earum non erit relativa, neque eis conveniet, ut relative opponuntur; ergo divinæ relationes in ratione existentium non opponuntur; ergo neque, eis multiplicatis, existentiæ earum multiplicantur, quia in divinis tota multiplicatio ex relativa oppositione desumitur.

Urgeo hoc. Si relatio creata, quæ inhæret, ex tali inhærentia sit existens; cur relatio divina, quæ non inhæret, sed summe identificatur cum essentia divina, ex vi talis identificationis non fiet existens Illa purissima divinæ essentiæ existentia? quod si ita est; quid oportet tres relativas existentias superaddere? quem enim effectum præstabunt? existere? At hoc-jam haberet. Esse ad aliud? At hoc non est existere, dicit Aug. & D. Thom.; quia esse ad se est; non ad aliud est.

VI. Secunda ratio talis est. Si in Deo sunt tres existentiæ relativæ, debebunt etiam esse in eo tres essentiæ relativæ, quia existentia proportionatur cum essentia, & est ejusdem generis cum illa; cumque existentia nequeat concipi sine duratione (quælibet enim essentia relativa esset ab æterno durans) debebunt quoque dari tres durationes, seu tres æternitates relativæ: sicque poterit dici, in Deo esse tres æternos, tres increatos, non adjective solum, sed substantive, contra id, quod in Symbolo sub S. Athanasii nomine recitamus: *non tres æterni, sed unus æternus*. Quod si tres divinæ Personæ, non tribus durationibus durant, sed una tantum, cur non una etiam existentia, sed tribus existent, cum existentiæ sua conveniat duratio? Certe, si existentiæ relativæ admittuntur, non video, quin admittendæ sint, & multiplicandæ durationes relativæ.

§. II.

Satisfit contrariis rationibus.

VII. PRimo objiciunt D. Augustinum, tum in *Psalm.* 68. dicentem: *Quidquid est Pater, quod Deus est, hoc est Filius, hoc Spiritus Sanctus. Cum autem Pater est, non illud est.* Et lib. 7. de Trinit. cap. 4. *aliud est Deum esse, aliud Patrem esse.* Si ergo aliud est esse Deum, aliud Patrem esse; aliud est ergo esse absolutum, aliud esse relativum.

Cyrillus item Alexandrinus *dialogo de Trinit. lib.* 1. loquens de Patre, & Filio, ait: *uterque subsistit, propriamque habere dicitur existentiam.* Et Sanct. Thom. q. 9. de potentia artic. 5. ad 23. *Ad perfectionem* (inquit) *divinitatis pertinet, ut sint plures modi existendi in Divinis.*

VIII. Respondeo, D. Augustinum locis laudatis sumere *esse* non pro existere, sed pro notione, seu quidditate. Alia nempe est notio Dei, qua Deus est, alia qua Pater est: illa enim est absoluta, hæc relativa: Existere autem semper est absolutum, *quod enim est, ad se dicitur*, inquit citato loco ex 7. *de Trinitate*, ut supra vidimus. Cyrillus autem nomine existentiæ intelligit propriam cujusque Personæ subsistentiam, ut ex contextu patet. D. Thomas autem non dicit, ad perfectionem divinitatis pertinere, ut sint plures modi, seu plures rationes existendi ejusdem esse, & in eodem esse. Quemadmodum enim eadem essentia divina alio modo est in Patre, & alio modo in Filio, alio in Spiritu Sancto; sic eadem existentia, alio modo facit existere Patrem, alio Filium, alio Spiritum Sanctum: *ut scilicet sit ibi a quo alius, & ipse a nullo, & aliquis qui est ab alio*; ut ait D. Thomas laudato loco. Quare D. Thomas non plures existentias, sed plures rationes existendi admittit in divinis: *duæ* autem *rationes ejusdem rei non demonstrant duplex esse ejus, sed demonstrant, quod dupliciter de illa re potest dici quid est; sicut de puncto potest dici quid est, sicut principium, & ut finis, propter diversam rationem principii, & finis.* Ita S. Doct. *q.* 8. *de poten. art.* 1. *ad* 11.

IX. Secundo objiciunt. In Deo sunt tres entitates relativæ actuales, immo in nostra scientia tres actualitaes, & perfectiones relativæ: sed entitas actualis est entitas existens, cum omnis actualitas ab existentia sumatur; ergo &c.

Respondetur. Sunt tres entitates actuales, numero cadente supra entitatem, conc. maj. cadente supra actualitatem existentiæ, neg. maj. vel subdistinguo, tres adjective, conc. maj. tres substantive, neg. maj. Relationes ergo divinæ sunt tres entitates actuales, non triplici actualitate existentiæ, sicut neque essentiæ, sed una ac indivisibili. Quemadmodum enim tres Personæ divinæ dici possunt tres sapientes adjective, idest tres habentes eamdem sapientiam, quia numerus cadit supra supposita, non supra sapientiam; ita dici possunt tres existentes adjective, & tres entitates, idest tres habentes eamdem existentiam, sicut & essentiam diverso modo communicatam. Cum enim sint ad instar modi essentiæ divinæ, non debent propriam afferre existentiam, sed existere existentia essentiæ (cujus sunt modi) ipsis adjuncta, & communicata. Esto autem in nostra sententia quælibet relatio propriam afferat actualitatem, & perfectionem relativam distinctam a perfectione, & actualitate absoluta essentiæ; non tamen sequitur, quod afferat propriam existentiam relativam. Tum quia, ut vidimus ex August. *esse ad se dicitur*, non ad alterum. Tum quia, ut dubio præcedente ostendimus, attributa divina propriam perfectionem dicunt, nec tamen propriam existentiam.

X. Tertio objiciunt. Omnis productio terminatur ad existentiam: sed intra Deum datur productio Personarum; ergo datur existentia Personarum producta: sed hæc non est absoluta, quia nil absolutum divinum producitur; ergo est relativa.

Respondetur, dist. maj. ad existentiam, vel ut producendam, vel ut communicandam, conc. maj. semper ut producendam, neg. maj. Productio itaque debet quidem respicere existentiam, non tamen semper, ut producendam, sed ut sal-

tem

tem communicandam; & sic productio Personarum, esto non producat existentiam personalem, illis tamen communicat existentiam essentiæ, sicut, & ipsam essentiam.

XI. Quarto objiciunt. In creatis duplex est existentia, una absoluta, alia relativa; ergo etiam in divinis. Conseq. probatur. Ideo primum, quia in creatis non solum absolutum est extra nihil, sed etiam relativum, & ponere rem extra nihil est effectus formalis existentiæ; sed in divinis non sola absoluta, sed & relativa sunt extra nihil; ergo non sola absoluta, sed etiam relativa, habent propriam existentiam; quia multiplicato effectu formali, debet multiplicari forma.

Respondetur primo negando absolute antecedens. Licet enim in relatione creata adsit existentia distincta ab existentia subjecti, quia hoc subsistantia est, illa vero accidens; hæc tamen non est formaliter relativa, licet sit existentia relationis; quia non convenit relationi per ordinem ad terminum, sed per ordinem ad subjectum, cui inhæret.

XII. Neque dicas; ergo relationes divinæ habebunt proprias existentias, esto non per ordinem ad terminum; & formaliter relativas, tamen per ordinem ad essentiam, cujus sunt quasi modi.

Nego enim conseq. Nam primo. Quod formaliter relativum non est, sed absolutum, potest quidem multiplicari in creatis, at non in divinis: ergo si existentia relationis divinæ non est formaliter relativa, multiplicari non potest.

Secundo. Relationes creatæ sunt realiter distinctæ a suo fundamento, & subjecto, unde specialem afferre possunt existentiam. *At quia Persona divina est idem cum natura, in Personis divinis non est aliud esse Personæ præter esse naturæ. Et ideo tres Personæ non habent nisi unum esse. Haberent tamen triplex esse, si in eis esset aliud esse Personæ, & aliud esse naturæ.* Ita D. Th. 3. *p. qu.* 17. *art.* 2. *ad* 3. ex quibus.

XIII. Respondeo secundo, dato antecedente, neg. conseq. Nam relatio in creatis aliud est ab esse absoluti, & ideo aliam affert existentiam: at relatio divina est idem cum natura, & ideo non est aliud esse relationis, aliud esse naturæ; sed eadem existentia, qua essentia est extra nihil, sunt extra nihil etiam relationes, & omnia divina. Tunc vero multiplicatur forma, quando multiplicatur effectus ejus formalis adæquatus, secus vero si multiplicetur solum effectus ejus inadæquatus: esse autem in tribus relationibus est effectus formalis ipsius esse divini solum inadæquatus, non adæquatus: hic enim complectitur omnia divina, sive absoluta sint, sive relativa; quia omnia sub esse, seu existere divino comprehenduntur.

XIV. Quod si repetas: existentiam debere proportionari, & esse ejusdem generis cum essentia; ergo cum in Deo dentur essentiæ, seu quidditates & relativæ, dari debebunt existentiæ relativæ.

Respondeo; existentiam debere quidem proportionari cum essentia, quæ est ejus susceptivum immediatum, & primarium, non vero cum ea, quæ est ejus susceptivum mediatum, & quasi secundarium. Immediatum autem, & primarium susceptivum existentiæ divinæ est essentia divina, quæ absoluta est; relationes vero sunt susceptivum solum mediatum, & veluti modificativum susceptivi immediati.

XV. Tandem objiciunt. Non repugnat, naturam divinam duplici genere subsistentiæ subsistere, una absoluta, altera relativa, ut dicetur; ergo neque repugnabit, eam duplici genere existentiæ existere, una absoluta, altera relativa. Secundo. Non repugnat Christi humanitatem duplici sanctitate sanctificari; ergo &c.

Respondeo ad primum, conc. antec. neg. cons. Nam in Deo datur duplex effectus, seu modus subsistendi, nempe absolute, & communicabiliter, & etiam relative, & incommunicabiliter; & ideo poni debet in Deo duplex subsistentia, una absoluta, & alia relativa. At effectus existentiæ unus, ac indivisibilis est, scilicet ponere rem extra nihil: qui effectus cum omnibus divinis perfectionibus, sive absolutis, sive relativis communis sit; ideo una existentia sufficit, ut per ipsam existant omnia divina, sive absoluta, sive relativa.

Ad secundum similiter dico, in humanitate Christi dari duplicem effectum sanctitatis, unum a sanctitate substantiali procedentem, nempe eam reddere gratam Deo; alterum a sanctitate accidentali necessario provenientem, nimirum eam reddere principium, *quo* habituale operationum supernaturalium, ut ibi docent Theologi: & ideo utraque sanctitas in Christo ponenda est. Effectus autem existentiæ ex dictis unus est.

QUÆSTIO IV.

De Divinis Personis in generali.

DIvinarum Personarum nomina, essentiam, ac proprietates in genere quæstio præsens exponet.

DUBIUM I.

De nomine, & essentia Divinarum Personarum.

§. I.

Nomina varia Divinarum Personarum.

I. CUm S. Augustino teste (lib. 7. de Trinit. cap. 4.) Sacra Scriptura nullibi Personæ nomen usurpet, Patrem; Filium, & Spiritum, quas modo tres Personas Sanctissimæ Trinitatis dicimus, variis nominibus Veteres appellarunt. Græci, eodem Augustino referente*, eas vocabant substantias: *Si enim* (inquit) *dicunt illi* (Græci) *tres substantias, unam essentiam, quemadmodum nos dicimus tres personas, unam essentiam, vel substantiam.* Sumebant autem substantiam, ut condistinguitur ab essentia, ut sicut unitas intelligitur ex eo, quod dicitur una essentia; ita & Trinitas intelligatur ex eo, quod dicuntur tres substantiæ. Quia vero hic sumebant substantiam pro ut idem est, ac subsistentia, seu subsistere; inde a Latinis etiam tres subsistentiæ dici cœperunt. Ita Ambrosius in Symbolo Apost. cap. 2. *Sabellius* (inquit) *docuit, unam subsistentiam esse Patrem, & Filium, unumque trinominem Personam. Sed dum omnes unam esse Personam reputat, nihil esse unumquamque designat.* Subsistentias quoque vocat Romana Synodus sub Agathone, quæ profitetur *unitatem quidem essentiæ, Trinitatem vero Personarum, sive subsistentiarum.* Et Anastasius Bibliothecarius in præfat. ad septimam Synodum, hæc scribit: *ubicumque in hujus Synodi textu subsistentiam posuit, Personam intelligi volui.*

II. Observandum tamen, Antiquos Patres Latinos pro eodem habuisse substantiam, naturam, & subsistentiam. *Unde sicut unam naturam, & unam substantiam, ita & unam subsistentiam Sanctæ Trinitatis esse dicebant. Orientalibus vero Sanctis Patribus pro Persona suscipientibus subsistentiam, & sicut tres Personas, ita & tres subsistentias in Sanctæ Trinitate dicentibus; per multa tempora dissidium factum est inter Orientales, & Occidentales Sanctas Ecclesias. Orientalibus quidem Occidentales Sabellianorum sectam defendere suspicantibus; quia unam dicebat in Trinitate subsistentiam: Occidentalibus vero, Orientales Arianam sectam sequi dicentibus; eo quod tres substantias in tres alterius substantiæ vel naturæ Personas proferent, secundum imitationem Arii. Quam divisionem per S. Athanasium Deus univit. Utriusque enim linguæ peritus, utrasque partes per Dei gratiam ad concordiam revocavit: & ab eo tempore usque in hodiernum diem, & apud nos, & apud Romanos; sicut una substantia, & una natura in Trinitate suscipitur, & sicut tres Personas in Sanctæ Trinitate confitemur; ita & tres subsistentias glorificamus.* Ita *in Collat. Constantinopol.* Catholicorum cum Severianis habita anno 533. *tom.* 2. *Concil. Harduin. col.* 1164. Immo si attente inspiciatur S. August. *lib.* 7. *de Trinit. c.* 4. citato, apparebit, S. Doctorem nomen subsistentiæ sumere pro eodem, ac essentia, & substantia, & negare in Deo tres subsistentias, sicut tres essentias; ait enim: *Sicut ab eo quod est esse appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere substantiam dicimus. Absurdum est autem ut substantia relative dicatur, omnis enim res ad se ipsam subsistit; quanto magis Deus?*

III. Igitur Personæ nomen communius a Latinis usurpari cœpit: unde August. laudatus cap. 5. *fortassis igitur commodius dicuntur tres Personæ, quam tres substantiæ.* Et superius cap. 4. hunc Latinorum usum sic expresserat: *Itaque loquendi causa de ineffabilibus, ut fari aliquo modo possemus, quæ effari nullo modo possemus, dictum est a nostris Græcis, una essentia, tres subsistentiæ, a Latinis autem, una essentia, vel substantia, tres Personæ.* Iisdem vocibus utitur in Symbolo D. Athanasio adscripto: *Alia est enim Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.* Et iisdem fidem suam expressit Concilium Lateran. IV. cap. 2. *Credimus, & confitemur cum Patribus, quod una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus: tres simul Personæ, ac singulatim qualibet earumdem.*

IV. Quo autem tempore cœperit Ecclesia Personæ nomine publice uti apud Latinos, Facundus Hermianensis *lib.* 1. *cap.* 3. dicit, hoc fuisse occasione hæresis Sabellianæ. Quamvis enim prius tres, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum confiterentur Catholici; attamen *Personarum nomen nonnisi cum Sabellius impugnaret Ecclesiam, necessario in usum prædicationis assumptum est; ut qui semper tres erediti sunt, & vocati, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, uno quoque simul, & communi personarum nomine vocarentur. Deinde etiam substantia dicta sunt, quoniam Ecclesia placuit, ad significandam Trinitatem, & hoc nomen distinctioni personali tribuere.* Et prosequitur dicens, quæstionem fuisse de nomine, quod deberet admitti ad explicandam Trinitatem; non de eo, quod tres sint; hoc enim Ecclesia semper tenuit, ac prædicavit.

V. Porro quas Latini Personas dicebant, Græci nomine hypostasis appellare cœperunt, ut ex Basilio *Epistol.* 125. laudante S. Epiphanium, quod tres hypostases admittendas esse scripsisset in litteris, quas Antiochia ad eum dederat. Non tamen statim omnes Græci nomen hypostasis (sive latine subsistentia) admiserunt, ut idoneum ad explicandam Trinitatem. Cum enim apud aliquos, maxime Arianos, hypostasi, & subsistentia idem audiret, ac substantia, seu essentia; cui maximam suspicionem dederunt Acaciani, qui in Synodo Constantinopoli coacta anno 359. decreverunt, nomina substantiæ, & hypostasis abolenda esse, & similem Filium Patri dicendum (ut referunt Socrates *lib.* 2. *c.* 40. & Sozomenus *lib.* 4. *c.* 24.) & propterea (Theodoreto teste *lib.* 2. *cap.* 8.) a Synodo Sardicensi damnati fuerunt Ariani, quod asseverarent *Patris, ac Filii, & Spiritus Sancti diversas esse hypostases*; & statutum fuit, *unam esse hypostasim, quam ipsi hæretici substantiam appellant, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Ita in *Epist. Synodica.* Hinc Sanctus Cyrillus Jerosolymit. prudenti œconomia utens a nomine Hypostasis unius, vel plurium sibi abstinendum esse censuit. Sanctus vero Athanasius tres hypostases admittere non timuit, & unam quoque fateri; dummodo res probe intelligeretur ut *tomo ad Antiochenses num.* 5. & 6.

VI. Sed & nedum Græci inter se, sed & Latini a Græcis in hoc diffidebant. Inter Græcos composita res est anno 362. in Concilio Alexandrino: ubi examinati, qui tres hypostases Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum fatebantur; cum reperti fuerint, non intendisse diversam naturam, & substantiam, aut tria principia, vel tres Deos statuere; & protestati

sint, se in Sanctam Trinitatem credere, non quæ nomine tantus Trinitas sit, sed quæ vere sit, & subsistat, in una tamen Deitate: auditi etiam ii, qui unam tantum dicebant hypostasim, an hoc in Sabellii sensu dicerent, ut Filium & Spiritum Sanctum de medio tollerent, & Filium, ac Spiritum Sanctum hypostasi carere existimarent; cum respondissent, se nunquam hoc credidisse, sed unam hypostasim dicere, sumentes hypostasim pro substantia, & unam credere hypostasim, eo quod Filii, & Patris sit una, eademque natura: deprehendentes controversiam ad solum nomen resolvi, ac in catholica fide omnes convenire, invicem consenserunt; ac utrique sive unum tantum, sive tres hypostases admittentes, Arium, & Sabellium ut veræ fidei hostes, anathemate damnarunt. Sique Schismati, quod Antiochiæ radices egerat, finis in Oriente impositus est. Cui rei maximam operam contulit S. Athanasius (ut ex collat. Constantinop. superius allata vidimus) sicque nomen hypostasis, & subsistentiæ non id amplius, quod commune est, sed id quod singulare, & idem quod apud Latinos Persona communiter significare cœpit. Videndus Div. Athanas. *tome ad Antiochenses.* Et *Concil. Alexandr. tom.* 1. *Concil. Hard. column.* 774. Quia vero dissidium præcipue fuerat inter Paulinum Ecclesiæ Antiochenæ ordinatum Episcopum a Catholicis, & Meletium eidem Ecclesiæ datum, Catholicum quidem virum, sed ab Arianis ordinatum, Paulino unam tantum hypostasim, Meletio vero tres hypostases asserente; & utriusque fautores, quorum utrique sibi invicem notam hæreseos inurebant, & Paulino adhærentes Meletiani Arianismum imponebant; Meletiani vero Paulianistis Sabellianismum reddebant: Paulinus, intellecto Meletianorum sensu, & Concilii Alexandrini decreto, paruit; & (teste S. Epiphanio *hæres.* 77.) sibi adhærentibus permisit, ut sive unius, sive trium hypostasum nomine uterentur.

VII. Verum, cum qui a Meletii partibus stabant, non contenti Alexandrino decreto, unam, vel tres hypostases secundum cujusque sensum permittente, urgerent etiam Latinos, ut tres hypostases faterentur; de hoc queritur S. Hieron. *Epist.* 57. *modo* 14. *anno* 375. scripta ad Damasum, quem consulit, ut super hoc, quid sibi faciendum sit, jubeat, his verbis: *Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque secum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. Nunc igitur, proh dolor! Post Nicænam fidem, post Alexandrinum juncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arianorum Præsule & Campensibus* (Meletio ejusque fautoribus, qui ab Eudoxio Arianæ partis Episcopo exclusi, in campis suos conventus agebant) *novellum a me homine Romano nomen exigitur. Qui, quæso, ista Apostoli prodidere? Quis novus magister Gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi? Tres Personas subsistentes, ajunt: respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus: nomen effugiant, quia nescio quid veneni in syllabis latet.* Inde protestans, se tres hypostases dicturum, si Damasus dici jubeat: *Decernite* (inquit) *obsecro, si placet, non timebo tres hypostases dicere: Si jubetis: condatur nova post Nicænam fides,* & similibus *verbis Arianis confiteamur Orthodoxi.* Hoc dicebat Hieronymus, quia hypostasim, pro *usia*, seu essentia sumendam esse credebat; unde clamabat: *& quisnam, rogo, ore fuvilego tres substantias prædicabit? Una est Dei, & sola natura, quæ vere est.* Optasse proinde, ut nomen trium hypostasum taceretur; unde ajebat: *sufficiebat nobis dicere unam substantiam, tres Personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, si placet, & una teneatur.* Deinde repetens quæ superius dixerat: *Aut si* (inquit) *rectum putatis tres hypostases cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, venenum sub melle latet.* Clauditque Epistolam, Damasum rogans, ut suis Epistolis sibi *sive tacendarum, sive dicendarum hypostaseon decus auctoritas.*

VIII. Ex dictis hucusque colligitur primo. Per multa sæcula Latinos cum Græcis non convenisse in modo loquendi de Trinitate. Secundo. Circa tres hypostases, seu subsistentias in Deo admittendas, contentionem fuisse, nedum inter Latinos, & Græcos, sed & inter Græcos ipsos. Tertio. Hasce contentiones non de re, sed de nomine tantum fuisse: quare ut Catholici habendi sunt, tam qui tres, quam qui unam tantum hypostasim admittebant; quia diversum significatum ei tribuebant. Quarto. Græcam vocem *Hypostasis*, & Latinam *Persona* solo usu Ecclesiastico, non in rigore grammatico usurpari ad id, quod in Trinitate singulare est, exprimendum. Quinto. Elapso quarto sæculo tam Græcos, quam Latinos definisse vocem hypostasis accipere pro essentia, eam transferentes ad standum unice pro persona.

§. II.

Quid sit Persona in genere.

IX. PErsona vulgo est Histrionum larva, a *personando* dicta; quia, ut scribit Gellius lib. 5. c. 7. *Caput & os cooperimento personæ tectum undique, unaque tantum vocis emittendæ via parvium est*: sic qui bacchanalium tempore facie ementita incedunt, personati incedere dicuntur. Alii personam sumunt pro *aspectu*: sic vulgo persona gravis, pulchra, idest aspectu gravi, & pulchro. Vel ut ait D. Th. 1. p. q. 29. art. 3. ad 2. hoc nomen persona a dignitate impositum fuit. *Quia enim in Comœdiis, & Tragœdiis repræsentabantur aliqui homines famosi, impositum est hoc nomen persona, ad significandum aliquos dignitatem habentes. Unde confuserunt dici personæ in Ecclesiis, qui habent aliquam dignitatem.*

Attamen usu theologico persona aliter sumitur, nimirum pro naturæ rationabilis singulari; seu individuo: Quare a Boetio lib. de duabus naturis definitur, quod sit *rationalis naturæ individua substantia*, cui addi solet, *completa*. Dicitur *substantia*, quia sola substantia persona est; accidentia enim persona esse non possunt, quamvis in persona sint. Dicitur *substantia individua*; idest, quæ non solum sit singularis, sed etiam, quæ sit incommunicabilis alteri, ut habenti illam. Unde divina essentia, ut essentiæ nomine significata, non est persona, quia sic considerata esto singularis sit; est tamen adhuc communicabilis, & de facto communicatur Patri, Filio, & Spiritui Sancto: ob eamdem rationem humanitas Christi, esto singularis, non tamen est persona; quia communicatur Verbo divino. Additur: *completa*: neque enim pes, manus, immo nec anima rationalis, personæ sunt; quia pes esto completus in ratione pedis, manus, in ratione manus, anima in ratione animæ, absolute tamen aliquid incompletum sunt: quia pes, & manus per se ordinantur ad componendum corpus humanum, cujus partes integrantes sunt; & anima ad corpus referatur, cum quo constituit hominem. Dicitur *naturæ rationalis*: quo indicatur, solam naturam rationalem esse capacem, ut dicatur persona; cæteræ enim substantiæ dicuntur quidem supposita, hypostases, subsistentes, supposita quidem, quia alicui communi naturæ supponuntur; subsistentes, quia in se, non in alio existunt; hypostases, quia substantiæ sunt; non tamen personæ. Unde concludit D. Th. 1. part. q. 29. art. 2. *Quod hæc tria nomina significant communiter in toto genere substantiarum, hoc nomen, persona significat in genere rationalium substantiarum.* Cum enim habeant dominium sui actus, & non solum agantur sicut alia, sed per se agant, actiones subsistentes, quia in se, non in alio existunt; hypostases, quia substantiæ sunt; *Ideo etiam inter cæteras substantias quoddam speciale nomen habent singularia rationalis naturæ: Et hoc nomen est persona.* Ita D. Thomas citatus art. 1.

X. Ex quibus infert, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum magis proprie dici tres Personas cum Latinis, quam tres hypostases, seu substantias cum Græcis. Primo. Quia ut ait ibi art. 1. ad 1. *hypostasis apud Græcos ex propria significatione nominis habet, quod significet quodcumque individuum substantiæ; sed persona sumitur unice pro individuo rationalis naturæ, ratione sua excellentiæ.* Secundo. Quia, ut ait ibi ad secundum, cum hypostasi secundum proprietatem significationis respondeat substantia; nec fiat æquivocatio, quod tres substantias, seu essentias ponimus in Divinis, & sit erroris occasio, si dicamus tres hypostases; aptius dicimus tres personas, seu tres subsistentes in natura divina, quam tres hypostases.

§. III.

Quo constituatur Persona Divina.

XI. PErsonæ nomen maxime convenire Deo asserit D. Th. hic *art.* 3. *ad* 2. cum enim a dignitate impositum sit, *unde quidam definiunt personam dicentes, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente: & quia magna dignitatis est in natura rationali subsistere, ideo omne individuum naturæ rationalis dicitur persona. Sed dignitas divinæ naturæ excedit omnem dignitatem. Et secundum hoc maxime convenit Deo nomen Personæ.* Videndum modo est, per quid habeat divina natura, quodsit Persona, seu incommunicabilis alteri Personæ; an id habeat ratione absoluti, an ratione relativi.

XII. Dico. Persona divina in ratione Personæ, & incommunicabilis non constituitur per aliquid pure absolutum, sed includit aliquid relativum. Priusquam probetur, explicandum est hoc assertum ex doctrina D. Thom. hoc *art.* 4. Aliud enim est quærere de significatione hujus nominis personæ in communi, & aliud de significatione Personæ divinæ: aliquid est de significatione minus communis, quod tamen non est de significatione magis communis; rationale enim includitur in significatione animalis, quod est homo, quod non includitur in significatione animalis in communi. Similiter ergo aliquid potest includi in significatione personæ divinæ, quod in significatione personæ in communi non includitur. Persona igitur in communi nil aliud dicit, quam substantiam rationalis naturæ individuam, idest in se indistinctam, & distinctam ab aliis: & quia persona ex genere suo potest ex alio, quam ex relatione ab aliis distingui, ideo in significatione personæ in communi determinate non includitur relatio. Verum quia in Deo nonnisi ex relativa oppositione attendi potest realis distinctio in Persona, & relatio in divinis substantia per se subsistens est, ideo in significatione Personæ divinæ includitur relatio: non quidem, in quantum relatio est respiciens terminum, sed inquantum significatur per modum hypostasis, quæ in divinis significari non potest, nisi ut relatione distincta. Hæc ex Divo Thoma.

XIII. Probatur ergo sic. Per id debent divinæ Personæ in recto constitui, & in esse personæ, quo numerum faciunt, quod invicem oppositæ, invicem distinctæ, invicem incommunicabiles sunt: sed in ratione talis constitui non possunt per aliquid de linea absoluti, nam in absoluto omnes divinæ Personæ unum sunt, indistinctæ, & communicabiles; ergo per aliquid de linea relativi. Hinc S. Aug. tract. 39. in Joann. *Hoc* (inquit) *solo numerantur, quod ad invicem sunt, non quod ad se sunt.* Et S. Fulgentius *lib. de Trinit. ad Felicem Notarium* ait: *Pater non sibi est, sed Filii; Filius non sibi est, sed Patri; Spiritus alicujus est aspirantis; ergo ad Patrem, Filiumque refertur. Ista itaque relativa nomina Trinitatem faciunt: essentialia vero nullo modo multiplicantur.*

XIV. Concilia hoc idem docent, Toletanum 11. *anno* 675. *in Confessione fidei*, ait: *In relatione enim Personarum numerus cernitur; in divinitatis vero substantia quid unum sit non*